

مدد حقوق

شماره چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شماره الکترونیکی: ۱۹۳۲-۲۷۸۳

دوره ۸ - شماره ۲۵ - پاییز ۱۴۰۴

- امکان‌سنجی تحقق جنایت علیه بشریت از رهگذر تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا علیه ایران
همایون مافی، مرتضی پورعزیز
بررسی قراردادهای هوشمند مبتنی بر بلاکچین از منظر کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا
آریا ابراهیمی، سبحان طیبی
هوش مصنوعی و نظام حقوق کیفری: تحلیل مسئولیت‌ها و پیامدها
هادی جمشیدی فر، مهدی جعفریان، رقیه جعفریان
تحول دادرسی کیفری در پرتو عدالت دیجیتال: کارکرد هم‌افزایانه فناوری‌های نو ظهور
سیدعلیرضا میرکمالی، سیدمصطفی حسینی دستجردی
وضعیت حقوقی اختراع مشترک و میزان مالکیت و نحوه تصرف مخترعین در آن
سعید مولوی، نرجس دریانی چلچله
تعهدات قراردادی در تجارت الکترونیک فرامرزی و چالش‌های اجرای آن در داوری بین‌المللی با تأکید بر معاهدات بین‌المللی
احسانه وثوقی منفرد، محمدعلی کفایی فر
تحلیلی بر دخالت نظریه‌های اخلاقی در حقوق کیفری
ایرج مروتنی، سعید احمدی، نگین بهادری جهرمی
لژوم جرم انگاری نگهداری ماینر در ایران (مطالعه تطبیقی)
مهدی رجائیان، شادی چگینی
ارتباط کرامت انسانی و اهداف مجازات‌ها در حقوق کیفری
امیرحسین ابوالحسینی، ستار فخرایی، زینب قادری
واکاوی مفهوم «احق بالولد» در روایات امامیه: نقدی بر انگاره «حضانت» در فقه و حقوق خانواده
حجت اله دهقانی
سامانه جامع حقوقی شرکت ملی نفت ایران «سحن»: تحولی راهبردی در حکمرانی حقوقی هوشمند صنعت نفت ایران
سیدحجت الله علم الهدی، محمد مهدی اسدی
اصول اساسی بیمه و نتایج آن بر قصد اضرار
محمد کمالی، محمدعلی جهانی، حمیدرضا سلیمی
واکاوی علل بزهکاری اطفال و نوجوانان در حقوق کیفری ایران
سیداحمد پیروندیزی، امیررضا محمودی
بررسی اعتبار و قابلیت استناد ابزارهای ارتباطی نوین در فرایند اثبات جرم در نظام حقوقی ایران
علیرضا باقری حسن آبادی
مسئولیت کیفری سردفتران اسناد رسمی: تحلیل چالش‌های قانونی و راهکارهای پیشگیرانه در نظام ثبتی ایران
ایوب رحیمی
مفهوم منفعت عمومی در پرتو فایده‌گرایی جان استوارت میل و مقایسه آن با اندیشه جرمی بنتام
احمدرضا سلطانیان
مسئولیت مدنی در قبال ربات‌ها و هوش مصنوعی: چالش‌ها و راهکارهای حقوقی در عصر فناوری‌های نوین
چیران ابراهیمی
سیاست‌گذاری حمایت مدار در قبال بزه دیدگی زنان در خانواده با تأکید بر تحولات جدید
محبوبه طالبی رستمی
تأثیر روانشناسی جنایی در ارتکاب جرم در حقوق ایران و فرانسه
وحید کیومرثی
مسئولیت دولت‌ها در قبال نقض حقوق بشر توسط شرکت‌های امنیتی خصوصی در مأموریت‌های خارجی
مهدی قره داغی، مسعود سرفرازی صالح
مطالعه فقهی و حقوقی شرط بازگشت موقوفه به ملک واقف
حبیب اله عبدالله پور، حمیدرضا نام آور
تحلیلی بر جنایت‌های محیط زیستی تجاوز ایالات متحده آمریکا و رژیم اسرائیل علیه جمهوری اسلامی ایران
جواد چراغی
تحلیل حقوقی نقش مشاوران املاک در حفظ حقوق مالکیت زمین و چالش‌های اجرایی آن در ایران
محمد احمدی
مقابله دادگاه کیفری بین‌المللی با گسترش جنایت داعش
جواد دشتیان
قابل استناد بودن کنوانسیون نیویورک در داوری تجاری بین‌المللی ایران و موافقتنامه داوری با تأکید بر مفهوم تجاری
علی باباپور همراهلو، پویا بنی هاشم
مالکیت و بهره برداری از آب‌ها در نظام حقوقی ایران
احمد پدیدار، یاسر صیادپور
حق فراموش شدن و آثار آن بر روابط قراردادی در بلاکچین‌های عمومی: تحلیل تطبیقی حریم خصوصی داده‌ها در حقوق ایران و اروپا
عارفه قاسم زاده ده آبادی
بررسی ماهیت حقوقی قرارداد ساخت، اجاره و انتقال (بی.ال.تی)
نقش وکیل در تحقیقات مقدماتی در قانون آیین دادرسی کیفری
علیرضا درانی
شناسایی و اولویت بندی عوامل سیاسی-اجتماعی موثر بر تکدی‌گری در زاهدان
محمدکمال دادرسی
مسئولیت مدنی دولت نسبت به خسارات ناشی از اطلاع دادرسی
علی فراحی
تأثیر سیاست‌گذاری‌های اقتصادی دولت‌ها بر آزادی قراردادی در بازارهای خصوصی
رامد مهر رحمانی گل افشان
مروری تاریخی بر جرم انگاری در قبال جرائم نیروهای مسلح
یاسر شاکری

Exploring the Possibility of Establishing Crimes Against Humanity from the Unilateral US Sanctions Against Iran

Homayoun Mafi

Professor of International Trade Law, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran

امکان‌سنجی تحقق جنایت علیه بشریت از رهگذر تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا علیه ایران

همايون مافی

استاد حقوق تجارت بین‌الملل، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران

mafi@ujsas.ac.ir

Morteza Pourazai

Master of International Law, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran (Corresponding Author)

مرتضی پورعزیز

کارشناس ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

morteza.pourazai2020@gmail.com

<http://orcid.org/0009-0000-7200-8675>

Abstract

The unilateral sanctions by the United States, particularly post-Joint Comprehensive Plan of Action sanctions, have severely impacted the Iranian population. As a result, these illegitimate sanctions, in addition to undermining Iran's economic foundations, have also prevented the import of essential goods to meet humanitarian needs. This has restricted access to sufficient food, medicine, and medical equipment, endangering Iranians' health and leading to the spread of disease, death, and casualties. The present research seeks to answer this fundamental question by using library resources and a descriptive-analytical method. approach to answer the question: Is it possible to establish crimes against humanity from the unilateral US sanctions against Iran? If so, how and under what conditions and criteria? By examining international documents such as the Rome Statute and case law, the article concludes that these unilateral sanctions, particularly those that severely affect the population's life and needs, can form elements of crimes against humanity. This is conditional on the sanctioning state's actions being part of its policy against the targeted civilian population of the sanctioned country.

Keywords: Crime Against Humanity, Economic Sanctions, Unilateral Sanctions.

چکیده

تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا به‌ویژه تحریم‌های پسابرجامی آثار منفی شدیدی را نسبت به مردم ایران داشته است. تحریم‌های نامشروع ضمن از بین بردن پایه‌های اقتصاد ایران، جلوگیری از ورود کالاهای ضروری برای نیازهای بشردوستانه و ایجاد محدودیت در دسترسی به غذای کافی، دارو و درمان و تجهیزات پزشکی سلامت ایرانیان را به خطر انداخته و باعث گسترش بیماری و مرگ و میر افراد شده است. پژوهش پیش‌رو با به کارگیری منابع کتابخانه‌ای و با روش توصیفی-تحلیلی به دنبال پاسخ به این پرسش اساسی است که اولاً، آیا از رهگذر تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران امکان تحقق جنایت علیه انسانیت وجود دارد؟ ثانیاً، چنانچه پاسخ مثبت است، چگونه و تحت چه شرایط و معیارهایی؟ پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و ارزیابی نتایج زیانبار تحریم‌ها نسبت به مردم ایران و با مراجعه به اسناد بین‌المللی به این نتیجه نائل می‌شود که آن دسته از تحریم‌های یکجانبه‌ای که تأثیر جدی بر حیات و نیازهای بشردوستانه دارد و همین‌طور باعث ایجاد رنج و آسیب جدی به سلامت مردم ایران می‌شود. به‌ویژه تحریم‌های دوران شیوع ویروس کرونا می‌تواند به‌عنوان مصادیق تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت قلمداد شود، مشروط بر آن که اعمال تحریم‌ها در راستای سیاست دولت تحریم‌کننده علیه جمعیت غیرنظامی جامعه، هدف تحریم باشد.

واژگان کلیدی: جنایت علیه بشریت، تحریم اقتصادی، تحریم یکجانبه.

Received: 2025/09/24 - Review: 2025/11/20 - Accepted: 2025/12/05

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۹/۲۵ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۵/۱۱/۲۰ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۱۲/۰۵

ارجاع:

مافی، همایون؛ پورعزیز، مرتضی؛ (۱۴۰۴)، امکان‌سنجی تحقق جنایت علیه بشریت از رهگذر تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا علیه ایران، تمدن حقوقی، شماره ۲۵.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقدمه

در نظام حقوق بین‌الملل تحریم‌ها وسیله‌ای برای اعمال فشار به دولت‌های ناقض تعهدات بین‌المللی است، تا به گونه‌ای تغییری در رفتار متخلفانه آن‌ها ایجاد شود. بعد از انقلاب سال ۱۳۵۷ با تغییر سیاست خارجی ایران، روابط میان جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا تیره شد. پس از آن این دولت تحریم‌های یکجانبه متعددی علیه ایران وضع نمود. با روی کار آمدن دونالد ترامپ به‌عنوان رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا، وی در بیستم مهر ۱۳۹۶ (دوازدهم اکتبر ۲۰۱۷ میلادی) راهبرد جدید دولت خود را در مورد ایران اعلام کرد و ضمن عدم تأیید پایبندی ایران به برجام آن را به‌عنوان زمینه‌ای قرار داد تا کنگره دربرجام بازبینی نماید.

استفاده از تحریم‌های اقتصادی به منظور اجرای مقاصد سیاسی روش جدیدی نیست. دولت‌ها به دلایل مختلف در طول تاریخ به تحریم‌های اقتصادی متوسل گردیده‌اند. تحریم‌های اقتصادی اقدامات منفی محسوب می‌گردند که در صدد تأثیرگذاری بر رفتار کشور از طریق تهدید و در صورت ضرورت تحمیل مجازات به منظور عدم رعایت قانون می‌باشند (مافی، ۱۳۸۵، ۶۰) و (Mafi, 2007, 101). همچنین، تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا به‌ویژه در دوران همه‌گیری ویروس کرونا زندگی میلیون‌ها افراد غیرنظامی در ایران را تحت تأثیر قرار داده، علاوه بر این که دسترسی آن‌ها به مشاغل، غذا و اغلب داروها را مختل نموده،

موجب جلوگیری از واردات کالاهای ضروری از جمله قطعات هواپیماها و غیره شده است.

پژوهش حاضر در صدد آن است که امکان‌سنجی تحقق جنایت علیه بشریت در اثر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران را تحلیل نماید. از این‌رو، پرسش اساسی در پژوهش آن است که اولاً، آیا از رهگذر تحریم‌های اقتصادی یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران امکان تحقق جنایت علیه بشریت وجود دارد؛ ثانیاً، چنانچه پاسخ مثبت است، چگونه و تحت چه شرایط و معیارهایی؟ در پاسخ به این سؤال اصلی، پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و ارزیابی نتایج زیانبار تحریم‌ها نسبت به مردم ایران و با مراجعه به اسناد بین‌المللی از جمله اساسنامه رم و رویه قضایی به این نتیجه نائل می‌شود که آن دسته از تحریم‌های اقتصادی یکجانبه‌ای که تأثیر جدی بر حیات و نیازهای بشردوستانه دارد و همین‌طور باعث ایجاد رنج و آسیب جدی به سلامت مردم ایران می‌شود؛ به‌ویژه تحریم‌هایی که در دوران شیوع همه‌گیری ویروس کرونا آن‌ها را افزایش داد، می‌تواند به‌عنوان مصادیق تشکیل‌دهنده جنایت علیه انسانیت اعم از قتل عمد، نابودسازی، آزار و تعقیب یا سایر اعمال غیرانسانی قلمداد شود، مشروط بر آن که اعمال تحریم‌ها در راستای سیاست دولت تحریم‌کننده علیه جمعیت غیرنظامی جامعه هدف تحریم باشد.

پژوهش حاضر در سه بخش تنظیم شده است. تحریم‌های اقتصادی یکجانبه در بخش اول و مصادیق جنایت علیه بشریت در اثر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران در بخش دوم و احراز عنصر معنوی و زمینه‌ای جنایت علیه بشریت در اثر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا در بخش سوم مورد مذاقه قرار می‌گیرد.

۱- تحریم‌های اقتصادی یکجانبه ایالات متحده آمریکا

۱-۱- تحریم‌های اقتصادی یکجانبه

اصطلاح تحریم‌های اقتصادی یکجانبه معمولاً به اقدامات تجاری اطلاق دارد که توسط یک کشور بر کشوری دیگر بدون مبنای اقتصادی اعمال می‌شود. این امر اقدامات یکجانبه در نتیجه فعالیت‌های اقتصادی را مستثنا نمی‌کند (Subedi, 2021, 186). برخی از نویسندگان تحریم‌های اقتصادی را به‌عنوان لغو روابط تجاری مرسوم برای اهداف سیاسی (سیاست خارجی، سیاست امنیتی یا حتی

سیاست حقوق بشر) قلمداد می‌کنند (Masters, 2019, 4).

از این رو، ابزارهای تجاری که اغلب توسط دولت‌ها به‌عنوان تحریم‌های یکجانبه استفاده می‌شود شامل ممنوعیت،^۱ بایکوت^۲ یا سهمیه بندی^۳ یا همچنین می‌تواند شامل موانع غیر تعرفه ای^۴ از جمله الزامات مجوز و بسته بندی یا توقیف دارایی‌ها باشد (Radcliffe, 2019, 1). به‌عنوان مثال، این ممنوعیت‌های تجاری که در روابط میان ایالات متحده آمریکا و کوبا نیز مشهور هستند، در سال ۱۹۶۲ میلادی، کندی رئیس‌جمهور وقت، از اعمال آن‌ها خبر داد که برخی تا به امروز نیز پابرجا است همین‌طور، تحریم تجارت اورانیوم و تجهیزات نظامی با ایران در اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی نیز از این قرار بود.^۵

از سوی دیگر، بایکوت معمولاً به این معنا است که یک کشور کالا یا خدماتی را از کشور هدف نمی‌گیرد تا آن را از یک منبع درآمد و ثروت محروم کند. سهمیه بندی نیز برای محدود کردن مقدار یک کالای حیاتی که می‌تواند به یک کشور هدف صادر یا وارد شود طراحی شده است. البته با این هدف که لزوماً کمبودهای اساسی دارو یا سوخت ایجاد نشود (Gocmez, 2019, 1).

این به گونه‌ای طراحی شده است که جمعیت‌های تحت تحریم‌های اقتصادی آسیب زیادی نبینند، درحالی‌که برعکس به دولت‌ها اجازه می‌دهد همچنان از تجارت در بخش‌هایی که به دولت هدف نیاز دارند از آن بهره‌مند شوند. با این حال، می‌توان ادعا کرد که تحریم‌های مذکور ممکن است طرح اولیه اقدامات یکجانبه‌ای باشد که به موقع تحریم‌های هوشمند اعلام شد. به‌عنوان مثال، برنامه نفت در برابر غذا سازمان ملل متحد به منظور تأمین غذا و دارو برای غیرنظامیان عراقی تنظیم شد، درحالی‌که به جهان اجازه می‌داد نفت عراق را تنها در زمانی که رژیم در وضعیت نابسامانی به سر می‌برد دریافت کند (Otterman, 2005, 1). متأسفانه، آن طرح منجر به فساد گسترده و سود ناچیز برای شهروندان عراقی شد. با این وجود، می‌توان گفت سهمیه بندی‌ها نیز همچنان ابزاری رایج برای وضع تحریم‌های اقتصادی یکجانبه‌ای هستند که توسط دولت‌ها انجام می‌شوند (Otterman, 2005, 3).

1- Embargos

2- Boycotts

3- Quotas

4- Non-tariff barriers

5- The Borgen Project, 2018: 2

۱-۲- تحریم‌های پس‌برجامی ایالات متحده آمریکا علیه ایران

بارزترین جلوه تلاش‌های ایالات متحده آمریکا در زمینه اقداماتی تنبیهی علیه ایران، طرح قانون داماتو در بیست و پنجم ژانویه ۱۹۹۵ میلادی با هدف قطع کامل روابط تجاری با ایران، دستورات اجرایی ۱۲۹۵۷ و ۱۲۹۵۹^۶ در بخش انرژی ایران و منع تجارت و سرمایه‌گذاری و تصویب قانون داماتو-کندی در پنجم اوت ۱۹۹۶ میلادی است که به موجب آن هر گونه سرمایه‌گذاری بیش از چهل میلیون دلار در سال برای توسعه بخش نفت و گاز در ایران و لیبی توسط هر شرکتی ممنوع شد.^۷

اما، در تاریخ شانزدهم ژانویه ۲۰۱۶ میلادی، باراک اوباما رئیس‌جمهور وقت ایالات متحده آمریکا به «تغییر اساسی شرایط مربوط به برنامه هسته‌ای ایران» اذعان نموده و مجموعه‌ای از «تحریم‌های مرتبط با هسته‌ای» و اقدامات محدودکننده را که در برجام پیش‌بینی شده بود لغو کرد.^۸ درحالی‌که در تاریخ سیزدهم اکتبر ۲۰۱۷ میلادی، دونالد ترامپ رئیس‌جمهور سابق ایالات متحده آمریکا، تصمیم گرفت؛ تناسب لغو تحریم‌ها بر اساس برجام را تأیید نکند، زیرا به نظر وی، ایران به تعهدات هسته‌ای خود ذیل آن توافق پایبند نبوده است. بر این اساس نیز دونالد ترامپ در هشتم مه ۲۰۱۸ میلادی طی صدور یک یادداشت ریاست جمهوری پایان مشارکت ایالات متحده آمریکا در برجام را اعلام و اعمال مجدد «تحریم‌های لغو و ساقط شده مرتبط با برجام» را دستور داد.^۹

پس از آن، تحریم‌های گسترده و پیچیده‌ای علیه ایران وضع شد. در ششم آگوست ۲۰۱۸ میلادی، رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا دستور اجرایی ۱۳۸۴۶ مبنی بر اعمال مجدد برخی تحریم‌ها علیه ایران و اتباع ایرانی را صادر کرد.^{۱۰} طبق آنچه دونالد ترامپ در این دستور اجرایی مورد اشاره قرار داده است؛ هدف از وضع مجدد تحریم‌هایی که ذیل برجام لغو شده بود، اعمال فشار مالی شدید بر ایران و افزایش فشار به این دولت برای مقابله با تهدیداتی است که ایران متوجه ایالات متحده آمریکا کرده است.

6- Executive Order 12957 of March 15, 1995 and Executive Order 12959 of May 6, 1995

7- Public Law 104-172, Aug. 5, 1996

8- Executive Order 13716 of January 16, 2016

9- National Security Presidential Memorandum on Ceasing United States Participation in the Joint Comprehensive Plan of Action and Taking Additional Action To Counter Iran's Malign Influence and Deny Iran All Paths to a Nuclear Weapon May 8, 2018

10- Notice of Department of State Sanctions Actions Pursuant to Executive Order 13846 of August 6, 2018, Reimposing Certain Sanctions With Respect to Iran.

از این رو، بخش اول این دستور اجرایی به ممنوعیت خرید یا دستیابی به اسکناس دلار و فلزات گرانبها توسط دولت ایران، اشخاص ایرانی مشخص در بخش‌های انرژی، کشتیرانی و کشتی‌سازی و بنادر می‌پردازد و وزیر خزانه‌داری را ملزم کرده است تا همه دارایی‌ها و منافع حاصل از دارایی‌های اشخاص تعیین شده را بلوکه نماید؛ بخش دوم، به تحریم‌های مربوط به حساب کارگزاری پرداختی مرتبط با بخش اتومبیل، بخش پتروشیمی، تجارت محصولات پتروشیمی و محصولات نفتی می‌پردازد؛ بخش‌های سوم، چهارم و پنجم تحریم‌ها به ترتیب مربوط به بخش خودرو و تجارت نفت، فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی ایران را ارائه می‌کنند؛ بخش ششم، تحریم‌های مربوط به ریال ایران است؛ بخش هفتم تحریم‌های مربوط به انتقال کالاها یا فناوری‌هایی به ایران که احتمالاً برای ارتکاب نقض حقوق بشر و سانسور استفاده می‌شوند.^{۱۱}

همچنین در پنجم نوامبر ۲۰۱۸ میلادی، دولت ایالات متحده آمریکا تحریم‌هایی را که طبق برجام لغو یا کاهش داده بود، مجدداً تکمیل و با تدابیر بیشتری اعمال نمود. این تحریم‌ها بخش‌های انرژی، کشتی‌سازی، کشتی‌رانی و مالی ایران را هدف قرار داده و بیش از هفتصد شخص، نهاد، هواپیما و کشتی را در فهرست قرار داده است.^{۱۲}

۲- احراز مصادیق جنایت علیه بشریت در اثر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران

پیش از این که موضوع تحریم‌های اقتصادی یکجانبه برای اولین بار در دیوان کیفری بین‌المللی به عنوان جنایت علیه بشریت مطرح شود،^{۱۳} الیاس دیوید سون استدلال کرد که اساسنامه رم می‌تواند شامل مسئولیت‌های ایجاد شده بر اساس جنایت تحریم‌های اقتصادی^{۱۴} باشد.^{۱۵} شعبه استیناف دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در پرونده سلیسی خاطر نشان کرد، حتی زمانی که مرتکب باعث مرگ یا صدمه شدید به قربانی نشود، محروم کردن شخص از دسترسی به غذا، آب، مراقبت‌های بهداشتی و بهداشت کافی می‌تواند به عنوان جنایت بین‌المللی قلمداد شود.^{۱۶}

11- Icj Rep, 2018: para 22

12- Office of Foreign Assets Control, 2018: 2

13- Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Mrs Fatou Bensouda, on the referral by Venezuela regarding the situation in its own territory, 17 February 2020

۱۴- اعمال فشار و ایجاد ممنوعیت از طریق سیاست‌های محرومیت زدایی و تحریم‌های اقتصادی

15- Davidsson, 2005: para 190

16- Icty, 2001: para 807

علاوه بر آن، دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا در پرونده‌های کیشما^{۱۷} و روزی دانا^{۱۸} سه عنصر جنایت کشتار را فهرست کرد. مطابق این فهرست، اولین عنصر جرم، مشارکت متهم از طریق فعل یا ترک فعل «در کشتار دسته جمعی دیگران یا ایجاد شرایط زندگی منجر به کشتار دسته جمعی دیگران» است.^{۱۹} بنا به نظر شعبه مقدماتی، ایجاد شرایط زندگی منجر به کشتار دسته جمعی شامل «خودداری آن‌ها از بهره‌مندی از مایحتاج زندگی یا انتشار یک ویروس کشنده در میان جمعیت و جلوگیری از مراقبت‌های پزشکی که منجر به وقوع مرگ دسته جمعی است».^{۲۰}

شایان ذکر است که برخلاف جنایت رایج وقوع قتل که مرتکب آن معمولاً تنها مسئول آن می‌باشد، قتل تحت جنایت علیه انسانیت سیاست محور بوده و محصول برخی اقدامات جمعی است.^{۲۱} به این ترتیب، بر اساس اساسنامه رم، جنایت علیه بشریت به معنای هر یک از تعدادی از اعمال فهرست شده «هنگامی که به‌عنوان بخشی از یک حمله گسترده یا سیستماتیک علیه هر جمعیت غیرنظامی با آگاهی از حمله انجام شود» است.^{۲۲} دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق نیز در پرونده کوپرسکیچ^{۲۳} تصدیق کرد که ماهیت جنایات علیه بشریت «یک سیاست سیستماتیک در مقیاس مشخصی است که علیه جمعیت غیرنظامی انجام می‌شود».^{۲۴} از آن جایی که شرط حمله با ارجاع به ماده ۷ (۱) (الف) تا (ک) تعریف می‌شود، هر ادعایی مبنی بر این که تحریم‌ها یک حمله محسوب می‌شوند، منوط به این است که آیا تحریم‌ها می‌توانند مبنای هر یک از اعمال محمول اساسی باشند یا خیر؟ از این رو، جنایت علیه بشریت اعم از اعمال و رفتارهای ممنوعه مشخصی است که در شرایط خاص (حمله گسترده یا سازمان یافته) ارتکاب می‌یابند.

از مهم‌ترین مصادیق رفتارهای تحریمی در زمان مخاصمات مسلحانه، «تحمیل گرسنگی به‌عنوان یک

17- Kayishema

18- Ruzindana

19- Ictr, 1999: para 144

20- Ictr, 1999: para 146

21- Davidsson, 2005: para 191

22- Rome Statute, Chapeau of Article 7 (1).

23- Kupreskic

24- Icty, 2000: para 543

روش جنگی» است که به مثابه یک جنایت جنگی قابل تعقیب است.^{۲۵} به این صورت، از تحریم‌های اقتصادی نیز می‌توان در زمان صلح به‌عنوان مهم‌ترین مصداق تحمیل گرسنگی دست جمعی نام برد که قابلیت رسیدن به آستانه جنایت علیه بشریت را دارد. با این که تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان رفتارهای سازنده جنایت علیه بشریت در ماده ۷ اساسنامه رم مقرر نشده است، اما این سکوت نمی‌تواند نافی شناسایی تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان رفتار سازنده جنایت علیه بشریت مورد استناد قرار بگیرد. چرا که اساسنامه رم به قول قضات دیوان یک متن حقوقی زنده است.^{۲۶} این زنده بودن خود مقتضی تفسیر و انطباق‌پذیری در طول زمان می‌باشد.

برخی از عناوین سازنده جنایت علیه بشریت در قالب عناوین کلی و مصداق پذیر بیان شده‌اند تا پذیرای مصداقی باشند که به‌صراحت در نص اساسنامه رم به آن‌ها اشاره نشده است. چنین بیان کلی دایره یک عنوان مجرمانه، همان چیزی است که برخی نویسندگان از آن به «ابهام خلاقانه»^{۲۷} یاد کرده‌اند؛ ابهامی که قضات دیوان را در تعیین مصداق یک مفهوم مجهز به تفسیر قضایی می‌کند (Luban, 2004, 167). در میان رفتارهای سازنده جنایت علیه بشریت چهار عنوان کلی بیش از سایر عناوین، قابلیت انطباق با تحریم‌های اقتصادی را دارند.

۲-۱- قتل عمد به‌عنوان مصداقی از جنایت علیه بشریت

این تخلف به‌عنوان اولین جنایت علیه بشریت در تمام اسناد مربوط به جنایات علیه انسانیت مقرر گشته است.^{۲۸} عنصر مادی ایجاب می‌کند که مرتکب با رفتار خود سبب مرگ دیگری شده باشد.^{۲۹} به عبارت دیگر، رفتار متهم دلیل اساسی برای مرگ قربانی است.^{۳۰} در این جا کافی است که مرتکب بی‌توجه به

۲۵- ماده ۵۴ پروتکل الحاق اول و ماده ۱۲ پروتکل الحاق دوم

26- Icc, 2013: para 77

27- Creative Ambiguity

۲۸- بند ج ماده ۶ اساسنامه دیوان نورنبرگ، بند ج ماده ۵ اساسنامه توکیو، بند ج اصل ششم از اصول نورنبرگ، بند الف

ماده ۵ اساسنامه دیوان یوگسلاوی سابق ردیف شماره ۷، بند الف ماده ۳ اساسنامه دیوان رواندا ردیف شماره ۷ و بند الف

ماده ۱۸ طرح قانون کمیسیون حقوق بین‌الملل ۱۹۹۶ میلادی

29- Ictr, 1999: para 79

30- Icty, 1998: para 608

حیات انسانی، سبب ورود صدمه شدید به قربانی شود.^{۳۱} لذا این مفهوم، نه تنها کشتن مستقیم بلکه مواردی را نیز شامل می‌شود که متهم با ایجاد شرایطی که غالباً منجر به مرگ فرد می‌شود، مسبب مرگ قربانی تلقی می‌شود. به این ترتیب، به اعتقاد شعبه تجدیدنظر دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در پرونده کوردیچ، ارکان قتل عمد به‌عنوان جنایت علیه بشریت امری اختلافی نیست.^{۳۲} همین‌طور، شعبه مقدماتی دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در پرونده آکایسو اظهار کرد مرگ می‌تواند ناشی از فعل یا ترک فعل غیرقانونی متهم یا زبردست باشد.^{۳۳}

بنابراین، رویه قضایی نشان‌دهنده این است که قصد قبلی برای ارتکاب قتل به‌عنوان یکی از ارکان قتل عمد به‌عنوان جنایت جنگی یا جنایت علیه بشریت شرط نیست.^{۳۴} چنان‌که، در رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی پذیرفته شده، برای اینکه قتل عمد ارتکاب یابد «قربانی باید مرده باشد و مرگ باید به موجب عمل قاتل اتفاق بیفتد» این کار می‌تواند به وسیله فعل یا ترک فعل ارتکاب یافته باشد.^{۳۵}

آثار منفی تحریم‌ها به‌ویژه تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا بر حقوق بشری که نهایتاً موجب نقض اساسی‌ترین حق یعنی حق حیات می‌شود را نمی‌توان نادیده گرفت. حق حیات از بنیادی‌ترین حقوق بشر می‌باشد که مترتب بر سایر حقوق بشری بوده (موسوی میرکلانی، پورعزیز: ۱۴۰۳: ۳۵۹) و در اسناد متعدد نیز گنجانده شده است.^{۳۶} چنان‌که در میان اسناد بین‌المللی حقوق بشر، اعلامیه اسلامی حقوق بشر قاهره (۱۹۹۰)^{۳۷}، اعلامیه جهانی حقوق بشر و کنوانسیون حقوق کودک، اهمیت حق حیات و ممنوعیت نقض آن را به صراحت مورد تأکید قرار داده‌اند. باین‌حال، می‌توان گفت این حق بیشترین تأثیر را از تحریم‌های اقتصادی یکجانبه دارد (De Wet, 2004, 219).

به‌خوبی ثابت شده است که این حق جنبه‌های اجتماعی-اقتصادی را شامل شده و تعهدات مثبتی را برای دولت‌ها در اتخاذ همه اقدامات لازم برای تأمین این حق دربرمی‌گیرد (Joseph & Castan, 2013, 203). کمیته

31- Icty, 2003: para 150

32- Icty, 2004: para 113

33- Ictr, 1998: para 589

34- Icty, 2014: para 548

35- Icty, 2002: para 324

36- Universal Declaration of Human Rights, 1948: Art. 3; International Covenant on Civil and Political Rights, 1976: art. 6 (1) ; Convention on the Rights of the Child, 1989: art. 6 (1)

37- The Cairo Declaration on Human Rights in Islam, 1990: art 2

حقوق بشر بر این باور است که شایسته است کشورهای عضو تمام اقدامات ممکن را برای کاهش مرگ و میر نوزادان و افزایش امید به زندگی به‌ویژه در اتخاذ تدابیری برای حذف سوء تغذیه و بیماری‌های همه‌گیر انجام دهند.^{۳۸} این در حالی است که گزارشگر شورای حقوق بشر در مورد ونزوئلا در سال ۲۰۱۸ میلادی، تحریم‌های ایالات متحده آمریکا را دلیل افزایش تعداد قربانیان در کشور دانسته و چهل هزار مرگ را به این تحریم‌ها نسبت داده است.^{۳۹}

آثار فاجعه‌آمیز تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا بر حق حیات انکارناپذیر است. دیوان بین‌المللی دادگستری نیز در دستور موقت خود در پرونده ایران علیه ایالات متحده آمریکا در رابطه با نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ میلادی، به واسطه وضع تحریم‌های پسابرجامی، تأیید کرد که باید از وضع تحریم نسبت به واردات و خرید کالاهایی که برای نیازهای بشردوستانه ضروری هستند، مانند دارو و غذای کافی و تجهیزات پزشکی و درمانی اجتناب کرد، زیرا چنین تحریمی آسیب جدی و جبران‌ناپذیری به سلامت و حیات بشر وارد می‌سازد.^{۴۰} همچنین، تحریم‌های ایالات متحده آمریکا از سال ۱۹۹۵ میلادی بر صنعت هوانوردی ایران سبب کشته شدن حدود هزار و هفتصد مسافر شده است (Katzman, 2016, 58).

بدون شک ایالات متحده آمریکا با جلوگیری از خطوط هوایی ایران از نوسازی تجهیزات قدیمی، خرید قطعات یدکی و دیگر تجهیزات و خدمات لازم، آموزش خلبان‌ها با معیارهای بین‌المللی و استفاده از خدمات هواپیمایی خارجی، جان مسافران و خدمه ایرانی و سایر مشتریان خطوط هوایی ایران را در معرض خطر قرار می‌دهد.^{۴۱} بنابراین، به سهولت استنباط می‌شود که تحریم‌های یک‌جانبه وسیع ایالات متحده آمریکا، آثار سوء زیادی بر حق حیات دارند و با این وجود، تحریم‌های مذکور به آسانی می‌توانند در قالب بخشی از سیاست یا برنامه دولت ایالات متحده آمریکا به‌عنوان قتل عمد یا تسبیب در قتل عمد قلمداد شوند (پورعزیز و همکاران، ۱۴۰۰، ۹۰).

ایالات متحده آمریکا با اعمال تحریم‌های ناعادلانه و محدود کردن مواد مورد نیاز و آن‌چه که برای نیازهای بشردوستانه مردم ایران ضروری است به حکومت فشار می‌آورد. نیازهای بشردوستانه شامل آن

38- Hrc, 1982: para 5

39- Hrc, 2018: para 2

40- Icj, 2018: para 4

41- Icj, 2018: para 81

قسمت از مواردی است که انسان برای یک زندگی عادی به آن‌ها احتیاج دارد. مطابق ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر، هر فردی حق دارد سطح زندگی، سلامتی و رفاه خود و خانواده اش را از حیث خوراک، مسکن، مراقبت‌های بهداشتی و خدمات لازم اجتماعی تأمین کند. این حق در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به صورت مفصل‌تری بیان شده است و اعضای این میثاق، حق فرد و خانواده‌اش را در دارا بودن سطح مناسب زندگی و ارتقای مداوم این شرایط به رسمیت شناخته و تعهد خود را به اتخاذ تدابیر مقتضی در این خصوص اعلام کرده‌اند.

با این وجود، براساس موازین حقوق بشر در طراحی تحریم‌ها لزوماً باید یک «پنجره بشردوستانه» در نظر گرفته شود تا کالاهای ضروری اعم از غذای کافی و تجهیزات پزشکی و درمانی برای حفظ و بقای جامعه هدف تحریم‌ها قرار نگیرند. بنابراین، به وضوح مشاهده می‌شود که تحریم‌های یک‌جانبه وسیع ایالات متحده آمریکا، آثار سوء زیادی بر تمامی حقوق بشر از جمله حق حیات، حق بر سلامتی، حق بر آموزش و حق بر زندگی شرافتمندانه از قبیل خوراک، پوشاک، مسکن و مراقبت‌های پزشکی دارند.^{۴۲}

۲-۲- نابودسازی به‌عنوان مصداقی از جنایت علیه بشریت

بر اساس شق ب بند دوم ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی؛ «نابودسازی شامل تحمیل عمدی شرایطی بر حیات افراد مثل محرومیت از دسترسی به غذا و دارو است که انهدام بخشی از یک جمعیت به حساب می‌آید». به عبارتی نابودسازی به اوضاعی اطلاق می‌شود که در آن گروهی خاص که دارای هیچ مشترکاتی با هم نیستند به قتل می‌رسند و یا در آن عده‌ای از یک گروه کشته می‌شود درحالی‌که سایر افراد ممکن است مورد عفو قرار گیرند (دیهم، ۱۳۸۰، ۱۶۸).

مطابق سند عناصر جنایات در مقایسه با بیان شق ب بند دوم ماده ۷ از نقطه نظر عینی، نابودی مستلزم آن است که مرتکب موجب مرگ یک یا چند نفر به صورت گسترده شود^{۴۳} (Rockert, 2001, 59). با این حال، جرم نابودی شامل هر موردی است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم باعث مرگ می‌شود.^{۴۴} دیوان کیفری بین‌المللی رواندا نمونه‌هایی که سبب فراهم آوردن موجبات مرگ به‌طور غیرمستقیم

42- A/70/345, 2015: para 18 and 37

43- Icc, 2002: para 5

44- Ictr, 1998: para 591

همچون زندانی کردن گروه زیادی از مردم همراه محروم ساختن آنان از ضروریات یا مبتلا کردن این گروه به ویروسی مهلک در کنار ممانعت از مراقبت پزشکی ارائه می‌دهد (Marcus, 2003, 245). دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق نیز در قضیه کریستیچ اعلام کرد که این رفتار باید موجب «مرگ بخش قابل توجهی از جمعیت به لحاظ تعداد» گردد.^{۴۵} دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق با اینکه شروط حقوق عرفی جرم نابودی را سخت‌تر کرده است، ولی از این دیدگاه دفاع می‌کند که باید خود مرتکب را به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم مسئول مرگ تعداد کثیری از مردم دانست.^{۴۶} علاوه بر آن، شق ب بند دوم ماده ۷ همچون ماده ۳۰ اساسنامه رم مقرر داشته که تحمیل شرایط مهلک باید «عمدی» باشد و این تفاوتی با شرط کلی عنصر معنوی ندارد، لذا مرتکب باید مطلع باشد که رفتار وی بخشی از یک کشتار گسترده است.^{۴۷}

اعمال تحریم‌ها، اوضاع و احوال خاصی را در زندگی مردم به وجود می‌آورد به این صورت که، باعث ایجاد رنج و آسیب شدید به سلامت روانی و فیزیکی جمعیت غیرنظامی کشور مورد هدف می‌شود. همان‌گونه که دیوان کیفری بین‌المللی رواندا، اعمالی که توانایی افراد برای اداره یک زندگی ساده را مخدوش می‌کند به مثابه تحمیل آسیب و رنج شدید تلقی نموده است.^{۴۸}

تحریم‌های نامشروع پسابرجامی ایالات متحده آمریکا که پایه‌های اقتصاد ایران را از بین برده و با محدود کردن دسترسی به مواد غذایی کافی، دارو و درمان و سایر تجهیزات و نیازمندی‌های بشردوستانه موجبات آسیب اعم از فیزیکی و روانی غیرنظامیان را فراهم آورده است. تحریم‌های اخیر نیز از طرفی با تسبیب در کاهش ارزش ریال و جهش تورم و نابسامان کردن اوضاع اقتصاد سبب ناتوانی مردم برای داشتن یک زندگی متعارف را به بار آورده است.^{۴۹} این در حالی است که حق بر غذا یا به عبارتی حق بر غذای کافی، به‌عنوان یکی از حقوق اساسی بشر و از جمله یکی از تأکیدهای مقید در اعلامیه جهانی حقوق بشر و نیز میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود.^{۵۰}

45- Icty, 2001: para 490

46- Icty, 2001: para 503

47- Ictr, 2003: para 813

48- Ictr, 1998: para 502

49- Icj, 2018: para 30 and 35

۵۰ - ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر و ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

همین‌طور، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نظرات کلی را در مورد ابعاد مختلف غذا مطرح کرده است: «غذای فراهم‌شده باید نیازهای بشر را از لحاظ کیفیت و کمیت برآورده ساخته و غذای مورد استفاده عاری از ماده مضر باشد و مردم باید دسترسی طولانی مدت و مداوم به غذا داشته باشند.^{۵۱} همچنین، حق غذا استانداردهای هنجاری برای کافی بودن، سودمند بودن و در دسترس بودن غذا را در برمی‌گیرد (Planck, 2007, 415). چنان که مفاد پیش‌نویس مسئولیت دولت‌ها به‌طور موقت توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل به تصویب رسید نیز تصریح می‌کند اقدامات برای جبران خسارت نباید تحت هیچ شرایطی منجر به محروم کردن جمعیت یک کشور از وسایل امرارمعاش خود شود.^{۵۲} لیکن، کمیسیون بعداً این مفاد را با ارجاع به اصل تناسب حذف کرد.^{۵۳} در حالی که اظهارات جیمز کرافورد، گزارشگر ویژه کمیسیون روشن می‌کند که کمیسیون این اصل عمومی حقوق بین‌الملل را پذیرفته که اقدامات متخذه در چهارچوب روابط بین دولت‌ها نباید به گونه‌ای باشد که مردم یک کشور را تهدید به گرسنگی کند (Crawford, 2000, 19).

تحریم‌ها تنها بر ابعاد جسمی سلامت مردم اثر نگذاشته‌اند، بلکه پیامدهای روانی و اجتماعی گسترده‌ای نیز به همراه داشته‌اند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌ها موجب افزایش اضطراب، افسردگی و آسیب‌های روانی در جامعه ایران شده و بدین‌ترتیب بر آسیب‌پذیری اجتماعی اقشار مختلف افزوده است (Esfandiari & Bolhari, 2024). از این‌رو، گستره آثار تهدید به گرسنگی آن چنان است که تناسبی با اهداف تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا که ادعا می‌کنند ندارد. برای مثال، آماری در این خصوص وجود دارد که نشان می‌دهد نرخ مرگ و میر نوزادان و کودکان در طول دوره تحریم‌ها افزایش یافته است (زمانی و غریب آبادی، ۱۳۹۶، ۱۳۵).

گرانی کالاهای اساسی و پروتئینی از جمله گوشت مرغ باعث کمبود مواد غذایی موردنیاز متابولیسم انسان می‌شود که نتیجه آن ناتوانی فکری و جسمانی نسل حاضر و آینده می‌شود. از این‌رو، بنا به تصریح کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حق بر غذا که برای اجرای سایر اقسام حقوق بشر ضروری است نباید از مسیر اتخاذ تحریم غذایی یا اقدامات مشابه که شرایط را برای تولید غذا و دسترسی به غذا در

51- Unohc, 2010: no 34

52- ILC, 1996: art 42

53- ILC, 2000: A/CN.4/SR.2662

سایر کشورها به خطر می‌اندازد محدود گردد.^{۵۴}

سازمان دیده‌بان حقوق بشر نیز در گزارش خود در رابطه با آثار سوء تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه ایران اظهار می‌دارد که برخی از تجهیزات پزشکی و درمانی مثل آمبولانس‌های مجهز، ماسک‌های ویژه و تجهیزات استریل کردن شامل کالاهای و اقلام، هدف تحریم ایالات متحده آمریکا واقع شده است.^{۵۵} همچنین شرکت سوئدی «مونلیکه» بعد از تحریم‌های پسابرجامی با استناد به تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا، اقدام به قطع فروش محصولات دارویی و تجهیزات پزشکی از جمله پانسمان‌های ضروری و مخصوص برای سلامت و حیات بیماران پروانه‌ای^{۵۶} به شرکت‌های واردکننده ایرانی نمود.^{۵۷} بر اساس اعلام خانه‌ای بی:^{۵۸} «طبق تخمین‌های جهانی، در کشور ایران با جمعیتی بیش از هشتاد میلیون نفر می‌بایست تعداد بین یک‌هزار الی یک‌هزار و پانصد بیماری‌ی بی‌وجود داشته باشد لیکن با توجه به نرخ بالای ازدواج فامیلی در ایران، تعداد بیماران می‌تواند بیشتر از این عدد نیز باشد» (خانه‌ای بی، ۱۴۰۲).

بنابراین، حق داشتن دارو و درمان همانند سایر حقوق بشری از جمله ضروریات اولیه برای زندگی عادی هر انسانی است. در اثر تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا به‌ویژه تحریم بانک مرکزی و همچنین مجازات برخی بانک‌ها و مؤسسات مالی از سوی خزانه‌داری ایالات متحده آمریکا، شبکه دارویی کشور در وضعیت نابسامانی قرار گرفته است.^{۵۹} هرچند بنا بر ادعای آمریکایی‌ها دارو و غذا مشمول تحریم‌ها نمی‌شود ولی در عمل ملاحظه می‌شود که به دلیل این که بانک‌های ایران به‌خصوص بانک‌های تجارت و ملی مشمول تحریم‌های یاد شده هستند لذا انتقال ارز برای خرید دارو امکان‌پذیر نیست. همچنین، خروج بانک‌های ایران از سوئیفت^{۶۰} موجب شده است تا ارتباط مبادلات اقتصادی بین

54- Un.Cesqr, 1999: para 1-4

55- Hrw, 2020: para 1

۵۶- بیماری‌ای بی یا اپیدرمولایزیس بولوزا یک اختلال ژنتیکی پوست است

57- Icycl, 2022: 1

۵۸- خانه‌ای بی، به‌عنوان تنها مؤسسه حمایتی مردم نهاد، غیرانتفاعی و داوطلبانه با مجوز فعالیت در سطح کشور اقدام به شناسایی بیماران پروانه‌ای و تحت پوشش قرار دادن آن‌ها می‌نماید و در این مسیر کمک‌های بشردوستانه مردم شریف ایران همواره پشتوانه آن‌ها بوده است

59- Icj, 2018: para 30-35

۶۰- انجمن ارتباط مالی بین بانک‌های جهانی

ایران و سایر کشورها بسته شود. از طرف دیگر، هرچند خرید دارو و غذا از شرکت‌های جهانی امکان‌پذیر است ولی به دلیل آن که تخطی از تحریم‌های ایالات متحده آمریکا جریمه سنگینی برای آن‌ها دربردارد، هیچ بانک بین‌المللی حاضر به پذیرش ریسک معامله با ایران نمی‌شود. بنابراین، با شرایطی که ایالات متحده آمریکا در زندگی مردم ایران به وجود آورده و اوضاع و احوالی را بر آن‌ها تحمیل کرده به نظر می‌رسد اعمال یاد شده ایالات متحده آمریکا مطابق با شرایط جرم نابودسازی است.

۲-۳- آزار و تعقیب به‌عنوان مصداقی از جنایت علیه بشریت

یکی دیگر از رفتارهای سازنده جنایت علیه بشریت که مطابقت بیشتری با تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا دارد جرم آزار و تعقیب است. این جرم در شق ح بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی مقرر شده است. به موجب اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی آزار و تعقیب یعنی محرومیت عمدی و شدید یک گروه یا جمعیت از حقوق اساسی آنان برخلاف موازین حقوق بین‌المللی به دلیل هویت گروهی یا جمعی ایشان است. این عنوان مجرمانه نیز در ارجاع قضیه تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه ونزوئلا به‌عنوان مبنای صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی مورد استناد دولت ونزوئلا قرار گرفت.^{۶۱} از آن جایی که تحت عنوان آزار و تعقیب، مصادیق زیادی قابل تعریف هستند، با این وجود این جرم را «جرم چتری» نام‌گذاری کرده‌اند (ذاکر حسین، ۱۴۰۰، ۵۸۱).

با اینکه، مصادیق حقوق بنیادین در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی تعیین نشده اما هر فعل یا ترک فعلی حتی با ماهیت قضایی و اقتصادی که منجر به نقض فاحش حقوق بنیادین گروهی شود، تحت عنوان مجرمانه آزار و تعقیب قرار می‌گیرد.^{۶۲} از جمله مصادیق مذکور از بین بردن منابع غذایی و وسائل امرار و معاش است.^{۶۳}

با این وجود، تحریم‌های اقتصادی نیز به جهت محروم کردن یک جمعیت از حق بر دسترسی به مایحتاج زندگی، قابلیت طبقه‌بندی تحت جرم تعقیب و آزار می‌باشند. زیرا تحریم‌ها می‌تواند جمعیت غیرنظامی را به‌صورت خاص از حقوق بنیادین بشر مانند حق بر غذا و حق بر سلامت محروم کند. نکته‌ای

61- ICC. OTP, Venezuela situation II, Prosecution's Provision of the Supporting Document of the Referral Submitted by the Government of Venezuela, 4 March 2020

62- Icty, 1997: para 704

63- Icty, 2001: para 205

که وجود دارد، تعریف این جرم بر اساس اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، صرف تحریم جمعیت غیرنظامی نسبت به حقوق خود برای تحقق جرم تعقیب و آزار کافی نمی‌باشد. به این ترتیب، محروم‌سازی از حقوق باید با یکی دیگر از عناصر سازنده مجرمانه داخل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی همراه شود. هرچند در عرف بین‌المللی در خصوص وجود این عنصر زمینه‌ای برای تشکیل جرم آزار و تعقیب اختلاف وجود دارد (Ambos, 2014, 105). درحالی‌که، این مسئله در اساسنامه رم به‌عنوان یکی از شروط جرم آزار و تعقیب آورده شده است.

بنابراین، رفتار تبعیض‌آمیز ناقض حقوق بنیادین یک گروه لزوماً باید با یکی از عناصر تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت مثل قتل، نابودی، به بردگی گرفتن و... یا با یکی دیگر از جنایات داخل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی مانند جنایت جنگی و نسل‌کشی همراه شود. در این راستا است که برای مثال صرف قانونگذاری تبعیض‌آمیز شامل این جرم نمی‌شود (Stahn, 2019, 70). شرط پیوند میان نقض حقوق بشر با رفتارهای مجرمانه دیگر را جلوگیری از جرم‌انگاری معاصر همه رفتارهای تبعیض‌آمیز تلقی کرده‌اند (Hebel & Robinson, 1999, 101). علاوه بر این، دیوان کیفری بین‌المللی یک دادگاه حقوق بشری نیست که به همه نقض‌های حقوق بشر رسیدگی کند. بنابراین، صرف تحریم و محروم کردن یک ملت یا گروه از حق دسترسی به غذا و دارو و درمان که از حقوق اصلی بشری هستند سازنده جرم تعقیب و آزار محسوب نمی‌شود.

۲-۴- سایر اعمال غیرانسانی به‌عنوان مصداقی از جنایت علیه بشریت

در میان عناصر سازنده جنایت علیه بشریت در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی، عنوان «سایر اعمال غیرانسانی» رابطه نزدیک‌تری با تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا دارد. چرا که در جریان مذاکرات اساسنامه رم، پیشنهاد افزودن اعمال و رفتارهایی همچون تحریم‌های اقتصادی یا تروریسم به فهرست جنایات علیه بشریت تعداد رأی کافی را به دست نیاورد و توافق شد که همچنان احصای کلیه رفتارهایی که مستحق مجازات به‌عنوان جنایات علیه بشریت می‌باشند امکان‌پذیر نیست (ورله، ۱۳۸۹، ۹۷).

شق ک بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری مقرر کرده است: «دیگر اعمال انسانی با خصوصیتی مشابه که به قصد وارد آوردن عمدی درد و رنج شدید یا آسیب رساندن جدی به بدن یا

سلامت جسمی یا روانی افراد صورت گیرد». این بند را «بند ته‌مانده»^{۶۴} نامیده‌اند، به این دلیل که این آزادی عمل را به قضاوت دیوان می‌دهد تا کلیه رفتارهایی را که به وضوح ممنوع نشده‌اند زمانی که به‌طور جدی و با شدت واقع شوند بتوان تحت تعقیب قرار داد (Stahn, 2019, 72). سایر رفتارهای غیرانسانی از آن‌رو جرم‌انگاری شده‌اند که امکان احصای تمام مصادیق جنایت علیه بشریت برای یک نهاد دائمی ممکن نیست.^{۶۵} از این‌رو، این عنوان کلی وارد اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری شد تا به موجب آن فرصتی برای شانه خالی کردن از تعقیب جنایت‌ها با استناد به فقدان نص ناظر بر ممنوعیت‌ها در میان نباشد.^{۶۶}

شعبه تجدیدنظر دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق چنین استدلال می‌کند با توجه به این که جرایم مندرج در ماده ۷ همگی جرایم علیه تمامیت جسمانی یا آزادی افراد می‌باشند، از این رو جرایم مربوط به دارایی از قلمرو جنایت علیه بشریت خارج است.^{۶۷} بر این اساس، برخی از نویسندگان استدلال می‌کنند که تحریم‌های اقتصادی خارج از محدوده بند ک ماده ۷ (۱) اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری است (Wynter, 2020, 1). با این وجود، باید گفت رفتارهای غیرانسانی در بند ک ماده ۷ به لحاظ ماهوی نقض‌های صورت گرفته در مورد حقوق بشر هستند (Heanen, 2014, 342).

بنابراین، تعیین مصادیق این عنوان کلی باید دقیق‌تر انجام شود. در این راستا، دو معیار عینی در تعیین مصادیق رفتارهای غیرانسانی موضوع بند ک در ماده مذکور مشخص شده است: اولاً، رفتار مذکور باید عامدانه درد و رنج شدید یا آسیب جدی به بدن یا سلامت جسمی یا روانی افراد صورت گیرد. ثانیاً، آن رفتار رنج آفرین و آسیب‌رسان باید دارای ویژگی‌ها و سرشت مشابه با سایر رفتارهای سازنده جنایت علیه بشریت باشد. در حقیقت معیار خصوصیت مشابه به ماهیت و شدت رفتار اشاره دارد. معیارشناسایی این تشابه نیز هریک از رفتارهای مورد اشاره واقع شده در ماده ۷ است.^{۶۸}

رویه قضایی دیوان‌های بین‌المللی رفتارهای مختلفی از جمله ازدواج اجباری که ناقض حق بر ازدواج آزادانه است یا ختنه اجباری مردان را مصداق رفتارهای غیرانسانی سازنده جنایت علیه بشریت دانسته است.^{۶۹}

64- Residual Clause

65- Icty, 2000: para 237

66- Icty, 2000: para 563

67- Icc, 2018: para 63

68- Icc, 2008: para 448

69- Icc, 2016: para 87

همین‌طور، محرومیت از غذای کافی، بهداشت، مراقبت‌های درمانی و مایحتاج زندگی نیز از مصادیق رفتارهای غیرانسانی محسوب می‌شود. چنان‌که، دادگاه در «پرونده دوچ» با بررسی رفتارهای مرتکب نسبت به تعداد کثیری از زندانیان اظهار کرد که تحمیل شرایط خاص در زندان که به کمبود مواد غذایی و مراقبت‌های درمانی و بهداشتی منجر شده، یک رفتار غیرانسانی سازنده جنایت علیه انسانیت است.^{۷۰}

بدین‌وسیله، تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا در پرتو آثار غیرانسانی که وضعیت خاصی را علیه مردم ایران به‌ویژه بیماران تحمیل کرده و سبب محروم‌سازی آنان از منابع غذایی کافی، دارو و تجهیزات پزشکی و درمانی لازم به خصوص در زمان واگیری و پروس کرونا شده است می‌تواند واجد شرایط لازم برای رسیدن به آستانه رفتارهای غیرانسانی سازنده جنایت علیه بشریت قلمداد نمود.

تحریم‌های نامشروع پسابرجامی ایالات متحده آمریکا به پایه‌های اقتصاد ایران صدمه وارد کرده و با محدود کردن دسترسی به مواد غذایی کافی، دارو و درمان و سایر تجهیزات و نیازمندی‌های بشردوستانه موجبات آسیب اعم از فیزیکی و روانی غیرنظامیان را فراهم آورده است.

بنا به گفته سازمان دیده‌بان حقوق بشر همین ناتوانی ناشی از تحریم‌های مالی و بانکی حق سلامت ایرانیان و دسترسی به داروهای ضروری را مورد تهدید جدی قرار داده است.^{۷۱} برای مثال، بانک پارسیان که از جمله بانک‌های تحریم شده است مهم‌ترین بانک عامل در تراکنش‌های مالی مرتبط با خرید تجهیزات درمانی و دارویی می‌باشد.^{۷۲} در نتیجه، از آن‌جا که این تحریم‌ها برای مردم رنج و سختی در زندگی به بار می‌آورد و به سلامت آنان آسیب می‌رساند لذا همین امر مقتضی تحقق عنصر مادی جرم بین‌المللی است.

از سایر حقوق بشری که به موجب تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا مورد نقض قرار می‌گیرند حق بهداشت و سلامت است. این حق در اسناد بین‌المللی متعددی از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر (ماده ۲۵)، کنوانسیون رفع اشکال تبعیض آمیز علیه زنان (ماده ۱۲)، کنوانسیون حقوق کودک (ماده ۲۴)، کنوانسیون رفع تمامی اشکال تبعیض نژادی (ماده ۵) و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ماده ۱۲) مورد تأکید قرار گرفته است. از این‌رو، با توجه به این که کشورهای واضع تحریم‌ها سهم به

70- Eccc, 2010: para 372

71- Hrw, 2019: para 1

72- The Washington Post, Fresh sanctions on Iran are already choking off medicine imports, economists say, 17 November 2018

سزایی در تأمین فناوری یا فناوری‌های مرتبط با تصفیه آب آشامیدنی در دنیا دارند، با این حال، «به نظر می‌رسد عدم ارائه چنین خدماتی علاوه بر مرگ و میر آحاد بشر بر اثر آب آلوده مصداق بارز نقض حق بر سلامت به‌عنوان یک حق مهم بشری است» (آل کجیاف و انصاریان، ۱۳۹۳، ۵۰)

علاوه بر درمان تأثیر برجسته عوامل اقتصادی را نمی‌توان در افزایش و حفظ سلامتی افراد نادیده گرفت. برای مثال، طی سال‌های اخیر افزایش قیمت فرآورده‌های لبنی باعث کاهش مصرف سرانه آن‌ها در تغذیه مردم کشور شده است و این کاهش مصرف تبعاتی را برای کودکان و زنان باردار به وجود می‌آورد (فیروزمند، ۱۳۹۵، ۸۰). با این که اثرات تحریم‌ها به سلامت افراد به‌صورت غیرمستقیم است، اما آثار سوء خود را بعد از سال‌ها نشان می‌دهد. در نتیجه، آثار غیرمستقیم تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران سبب کاهش داروهای لازم شده و بیماران خاص مثل بیماران پروانه‌ای را با مشکل مواجه می‌سازد. با این که تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه ایران با اهداف سیاسی و در حالت خصومت و دشمنی وضع می‌شوند، ولی تأثیر آن‌ها حتی به‌صورت غیرمستقیم بر بخش سلامت و درمان، غیرقابل اغماض است. آثار منفی تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا بر نظام درمانی کشور ایران که شامل تأمین دارو و تجهیزات پزشکی است^{۳۳} نیز بر همگان آشکار است. با تشدید تحریم‌های مالی بر کشور شرکت‌های خارجی از فروش مواد اولیه داروها به ایران خودداری می‌کنند (مطلق، ۱۳۸۷، ۹). در صورتی که درآمد بخش داروسازی در ایران به‌تنهایی بالای سه بیلیون دلار در سال تخمین زده می‌شود که حدود سی درصد آن ناشی از داروهای وارداتی می‌باشد (فیروزمند، ۱۳۹۵: ۸۷).

از دیگر ابعاد کمتر مورد توجه، آثار زیست‌محیطی تحریم‌ها است. یافته‌های جدید نشان می‌دهند که محدودیت‌های ناشی از تحریم‌ها باعث افت کیفیت هوا و آب، اختلال در مدیریت پسماند و آسیب‌های گسترده محیطی شده است. این پیامدها نه تنها به محیط زیست بلکه به‌طور غیرمستقیم سلامت عمومی نسل‌های آینده را نیز تهدید می‌کند (Shahabi&Khosravi,2025).

مضاف بر آن، حق بر آموزش نیز همانند سایر حقوق بشری در سایه اعمال تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا با چالش جدی مواجه شده است. بر اساس ماده اول توصیه‌نامه یونسکو در رابطه با آموزش برای مفاهیم، همکاری و صلح بین‌المللی و آموزش مرتبط با حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، منظور از

«آموزش» یادگیری تمامی فرایندهای زندگی اجتماعی است که افراد و گروه‌های اجتماعی با هدف پرورش آگاهانه در جهت بهره‌مندی از همه توانایی‌ها، استعدادها، گرایش‌ها و دانش شخصی فرامی‌گیرند. مطابق بند دوم ماده اول کنوانسیون ضد تبعیض در آموزش یونسکو نیز مقوله آموزش مرتبط با تمامی انواع و سطوح آموزش بوده و دسترسی به آموزش استاندارد و کیفیت و شرایط ارائه آن در این بند اشاره شده است. مطابق نظر کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل متحد، حق آموزش؛ مظهر جدایی‌ناپذیری و وابستگی متقابل همه حقوق بشر به شمار می‌رود (حبیبی مجنده و همکاران، ۱۳۹۱، ۲۴).

وابستگی حق آموزش به اقتصاد خرد و کلان جامعه امری است که به واسطه تحریم‌های اقتصادی می‌تواند تحت تاثیر قرار گیرد. تحریم‌های اقتصادی می‌تواند زمینه افزایش بی‌سوادی ترک تحصیل، تخریب و تضعیف ساختارها، زیرساخت‌ها و امکانات آموزشی مدرن مانند اینترنت و آموزش‌های مجازی را فراهم نماید. از این رو، محدود نمودن و ممنوع نمودن «آموزش‌های تخصصی اتباع کشورهای هدف» و ایجاد محدودیت برای ایرانیان خواستار تحصیل در رشته‌های مرتبط با مباحث هسته‌ای، مغایر با اسناد بین‌المللی بوده و نوعی تبعیض در حق آموزش محسوب می‌شود. این محدودیت چنان که بند الف ماده اول کنوانسیون عدم تبعیض در آموزش یونسکو مقرر داشته: «محروم کردن هر فرد یا گروهی از افراد از دسترسی به هر نوعی از سطح آموزش تلقی می‌گردد».^{۷۴}

همین‌طور، در این خصوص می‌توان به رأی دادگاه و دیوان عالی هلند در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ میلادی اشاره کرد که وکلای دانشجویان ایرانی شاغل به تحصیل در دانشگاه‌های هلند شکایتی را علیه وزارتخانه‌های امور خارجه و آموزش فرهنگ و علمی در خصوص تبعیض ملیتی علیه این دانشجویان به دادگاه هلند در لاهه تقدیم کردند. دادگاه مذکور در سوم فوریه ۲۰۱۰ میلادی تحریم علیه دانشجویان ایرانی را تبعیض بر مبنای ملیت و غیرقابل قبول اعلام کرد. دادگاه تجدید نظر نیز در بیست و ششم آوریل ۲۰۱۰ میلادی رأی دادگاه بدوی را تأیید نمود. همین‌طور، دیوان عالی نیز در رای چهاردهم دسامبر ۲۰۱۲ میلادی خود آرای دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر را ابرام کرد.^{۷۵}

بنابراین، ابتدا به موجب اهمیت حق آموزش و دسترسی به علوم مورد نیاز که در اکثر اسناد بین‌المللی

74- Cescr, 1999: Gc 11

75- Court of The Hague, Cases Numbers 334949/HAZA 09-1192, LJNBL 1862 (3 Feb 2010) ; 200063360/01, LJNBQ4781 (26 April 2011) ; 11/03521, BX8351 (14 December 2012)

نیز بسیار تأکید شده است آثار زیان باری که تحریم‌های اقتصادی به‌ویژه تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران در حوزه آموزش دارد این حق اساسی بشری را نقض می‌کند.

۳- احراز عنصر معنوی و زمینه‌ای جنایت علیه بشریت در اثر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا

مهم‌ترین عنصری که در وقوع جنایت علیه بشریت به‌عنوان یکی از جرائم بین‌المللی حائز اهمیت می‌باشد احراز عنصر معنوی و زمینه‌ای است. برای احراز عنصر معنوی و زمینه‌ای جنایت علیه انسانیت، علاوه بر لزوم وجود قصد ارتکاب یکی از جرائم مذکور در بند اول ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی یا ترک فعل مرتکب نسبت به ایجاد چنین نتیجه‌ای، اثبات علم وی نسبت به وجود یک حمله گسترده با سازمان یافته نسبت به یک جمعیت غیرنظامی نیز ضروری است، زیرا وجود چنین حمله‌ای است که یک جرم عادی را به یک جرم شنیع بین‌المللی تبدیل می‌کند.

۳-۱- احراز عنصر معنوی

به‌طور کلی در ماده ۷ اساسنامه رم، هریک از اعمال و مصادیق تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت به‌عنوان بخشی از یک حمله علیه جمعیت غیرنظامی باید به‌صورت عمدی صورت گیرند. با این وجود، نباید در شناسایی دقیق معنای عمد یا به عبارتی قصد، ماده ۳۰ اساسنامه دیوان را فراموش کرد، چرا که اصول و قواعد حاکم بر عنصر معنوی مقرر در ماده مذکور در شناسایی معنای عمد، مرجع است. همین‌طور، معنای عمدی بودن رفتارهای سازنده جنایت علیه انسانیت متفاوت از معنای عمد مقید در ماده ۳۰ اساسنامه نمی‌باشد.^{۷۶}

به این ترتیب، موضوع قصد دو مورد است؛ اولی، رفتار و دومی نتیجه می‌باشد. بند دوم ماده ۳۰ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی در رابطه با نتیجه و همچنین آثار یک رفتار، دو نوع قصد را به‌عنوان قصد کیفری سازنده جرائم بین‌المللی به رسمیت شناخته است؛ قصد مستقیم در جایی است که نتیجه مجرمانه اراده و قصد می‌شود و رفتاری برای حصول آن نتیجه به کار گرفته می‌شود؛ قصد غیرمستقیم (ذاکر حسین، ۱۴۰۰، ۵۸۵) برخاسته از آگاهی مرتکب از این واقعیت است که نتیجه مجرمانه در سلسله جریان وقوع

حوادث حاصل می‌شود. تحریم‌های مذکور بعد از فرایندی که با عمد علیه دولت و ملت ایران اعمال می‌شود، آثاری اعم از قتل عمد، نابودسازی، آزار و تعقیب و اعمال غیرانسانی نسبت به مردم عادی خواهد داشت که به‌عنوان نتیجه تبعیض قلمداد می‌شود. از این رو، ارتکاب رفتار و عدم اقدام به مانع‌گذاری مؤثر در راستای حصول نتایج زیانبار آن به معنای قصد و اراده کردن آن نتایج تبعی است که خود قصد مجرمانه محسوب می‌شود. قصد غیرمستقیم برخلاف قصد مستقیم مبتنی بر قاعده‌ای عینی برای تشخیص آن است (Ambos, 2014, 276).

قاعده عینی به این معنا است که در احراز قصد غیرمستقیم به جای اهمیت و توجه به حالت ذهنی، به حالت عینی توجه می‌شود. قضات دیوان کیفری بین‌المللی در پرونده توماس لوبانگا تصریح کردند: در صورتی که مرتکب احتمال تحقق یک نتیجه مجرمانه را دهد در حالی که برای از بین بردن خطر اقدامی نکند به مثابه این است که همان نتیجه را قصد کرده است.^{۷۷}

بنابراین، در قصد غیرمستقیم، آگاهی و علم در تحقق نتیجه جریان عادی حادثه به جای قصد مستقیم در نظر گرفته می‌شود. لذا، استناد به غیرمستقیم بودن قصد مقامات ایالات متحده آمریکا در اعمال تحریم‌ها و آثار زیانبار آن، دلیل محکمی در پاسخ به کسانی است که قصد مستقیم را رد می‌کنند. به این وسیله، آثار منفی تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا بر حقوق مردم ایران که موجب نقض اساسی‌ترین حقوق آن‌ها می‌شود رفتارهای سازنده جنایت علیه بشریت را محقق می‌سازد. چنان که سازمان دیده‌بان حقوق بشر نیز در گزارشی در مورد آثار زیانبار تحریم‌های ایالات متحده آمریکا نسبت به سلامت مردم ایران خاطر نشان می‌کند: «آسیب‌های ایجاد شده به موجب تحریم‌ها بر سلامت مردم نباید برای ایالات متحده آمریکا تعجب‌آور باشد».^{۷۸} چرا که این آثار که آسیب‌های زیانباری را به همراه داشتند، از ابتدا نیز قابل پیش‌بینی بودند. برای مثال، بعد از تحریم‌های پسابرجامی ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۱۸ میلادی، طی گزارشی از جانب کنگره آمریکا مشخص شد که این تحریم‌ها آثار منفی شدیدی نسبت به بخش سلامت و دارو و درمان داشته است (Kenneth, 2018, 2). با وجود این معلوم می‌شود که طراحان تحریم‌ها با این که از ابتدا نسبت به آثار رفتار خود آگاه بودند اما به رفتار خود ادامه داده و اقدام به تحریم ایران کردند.

77- Icc, 2007: para 352

78- Hrw, 2019: para 3

بنابراین، با وجود شرایط فوق و آگاهی مقامات آمریکایی از اعمال تحریم‌ها به نوعی وجود قصد مستقیم یا حداقل قصد غیرمستقیم و ضمنی در خصوص مصادیق تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت علیه مردم ایران محرز است. آثار منفی تحریم‌ها بر همگان آشکار است. علاوه بر آن، بعد از علم به آثار زیانبار و آسیب‌های تحریم‌ها و عدم اقدام برای جلوگیری و رفع آن‌ها نیز به معنای ادامه قصد اولیه است. با این که ایالات متحده آمریکا بعد از تحریم‌های خود علیه ایران از شرایط سوء ایجاد شده مطلع بوده، اما اقدام به رفع آن نکرده بلکه حتی در زمان همه‌گیری بیماری کرونا نیز تحریم‌ها را علیه مردم ایران ادامه داده و روز به روز بر گستره آن افزوده است (Abdoli, 2020, 12). این در حالی است که با شیوع بیماری کرونا برخی مقامات سازمان ملل متحد دعوت به کاهش یا حداقل تعلیق تحریم‌ها در این برهه زمانی خاص علیه ایران به دلیل اثر کاهنده آن بر توانمندی دولت ایران برای مقابله با بیماری کرونا کردند.^{۷۹}

بنابراین، برای تحقق عنصر معنوی علاوه بر نیاز به قصد ارتکاب یکی از عناصر سازنده در ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، حداقل بی‌تفاوتی مرتکب نسبت به ایجاد چنین نتیجه‌ای، اثبات آگاهی شخص در مورد وجود حمله گسترده یا سازمان‌یافته نسبت به جمعیت غیرنظامی نیز ضروری است. همه این موارد از قصد و نیت ایالات متحده آمریکا و آن چه که مقامات آمریکایی در اعمال پاپی تحریم‌ها علیه ایران اعلام می‌کنند تحقق یافته است.

۳-۲- احراز عنصر زمینه‌ای

جنایت علیه انسانیت نیز همچون دیگر جنایات بین‌المللی از عنصر زمینه‌ای برخوردار است. براساس ماده ۷ اساسنامه رم، رفتارهای سازنده به‌عنوان عنصر مادی جنایت علیه انسانیت باید بخشی از یک حمله علیه جمعیت غیرنظامی که به شکل گسترده یا سازمان‌یافته و در راستای یک خط مشی و سیاست دولتی یا سازمانی صورت گیرد. فرمول بندی مشخص ماده ۷ وجود یک مخاصمه مسلحانه را از ارتکاب یک حمله منقطع کرده است، چنان که دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق در حکمی بیان داشته «جنایات علیه بشریت به موجب حقوق بین‌الملل عرفی می‌توانند هم در زمان صلح و هم در زمان جنگ ارتکاب یابند».^{۸۰} شعبه بدوی دیوان کیفری بین‌المللی نیز در پرونده کاتانگا اعلام کرد: «لزومی ندارد که حمله

79- Foreign policy, 2020, 1

80- Icty, 2014: para 548

ضرورتاً در ماهیت نظامی شکل گیرد، بلکه می‌تواند شامل هر شکلی از خشونت علیه جمعیت غیرنظامی واقع شود.^{۸۱} همین‌طور، شعبه پیش دادرسی در وضعیت کنیا، حمله را «پویش یا عملیاتی» می‌داند که «علیه جمعیت غیرنظامی صورت گرفته و به عملیات نظامی محدود نمی‌شود».^{۸۲}

در سند عناصر جنایات نیز منظور از حمله در این جا لزوماً حمله و اقدام نظامی نیست، بلکه بر اساس تعریف اساسنامه رم منظور سلسله رفتارهای مجرمانه است که در راستای یک سیاست دولتی یا سازمانی، جمعیت غیرنظامی را هدف قرار می‌دهد.^{۸۳} اساسنامه رم نیز حمله را مستلزم یک روش رفتاری که شامل ارتکاب اقدامات متعدد است، تعریف می‌کند. به این جهت، حمله مستلزم تعدد اعمال کیفری است، در صورتی که تعدد عاملان یا این که مرتکب واحد در زمان‌های مختلف اقدام کرده باشد ضرورت ندارد (Chesterman, 2000, 316). بنابراین، می‌توان گفت یک رفتار خاص می‌تواند موجد یک یا چند جرم باشد.^{۸۴} با وجود این، چنین حمله و اقدامی در این معنا باید گسترده یا سازمان یافته باشد چرا که اجتماع هر دو لازم نیست (Cryer, 2014, 244).

به این ترتیب، پیوسته، ممتد، غیرقانونی و نامشروع بودن از خصوصیات مهم تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه مردم کشور ایران است. تحریم‌هایی که حداقل چهل سال با تحت تأثیر قرار دادن زندگی مردم ایران برخلاف وجدان بشری و مقررات حقوق بین‌الملل می‌باشند. از این‌رو، شکی وجود ندارد که تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه ایران می‌تواند شامل سلسله رفتاری باشد که موجب محرومیت از حقوق بنیادین مردم می‌شود. این تحریم‌ها بر طبق سیاست دولت ایالات متحده آمریکا و همچنین در پیشبرد آن می‌باشد که خود این سیاست به صورت صریح و رسمی چندین بار از طرف مقامات آمریکایی اعلام شده است.^{۸۵} به عبارت دیگر، تحریم‌های صورت گرفته همانند پدیده تروریسم کور می‌باشند که همه اقشار مردم غیرنظامی، کودک، پیر، جوان، بیمار و غیره را هدف قرار داده است. این مسئله‌ای نیست که از دید دولت‌ها به‌ویژه دولت ایالات متحده آمریکا مخفی باشد.

81- Icc, 2014: para 1101

82- Icc, 2010: para 80

83- Ictr, 1999: para 122

84- Icc, 2011: para 9

85- Background Briefing on President Trump's Decision to Withdraw from the JCPOA" (special briefing, Washington, D.C., 8 May 2018).

سازمان یافته بودن حمله در پرونده آکایسو و سایر پرونده‌ها که تصریح گردیده باید کاملاً به صورت برنامه‌ریزی شده یا سازمان یافته و منطبق بر یک الگوی منظم بر مبنای سیاست مشترکی که متضمن منابع مالی عمومی یا خصوصی باشد صورت گرفته باشد.^{۸۶} شعبه تجدیدنظر دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق در پرونده کوناراک اعلام کرده بود که اساسنامه دیوان یا عرف بین‌الملل مستلزم اثبات وجود یک طراحی یا خط مشی برای ارتکاب جنایت علیه بشریت نیست.^{۸۷} درحالی‌که اساسنامه رم نظر دیگری در این خصوص اتخاذ می‌کند و جالب این که وجود چنین سیاست و خط‌مشی را برای احراز جنایت علیه بشریت لازم می‌داند. بنابراین، تا زمانی که محرز نشود ارتکاب رفتارهای مجرمانه در راستای یک خط‌مشی و سیاست دولتی یا سازمانی بوده است، جنایت علیه بشریت از منظر اساسنامه دیوان محقق نیست (Luban, 2004, 167). همچنین ضمن این که وجود چنین سیاستی از رفتارها و شیوه اجرای آن‌ها نیز قابل استنباط است.^{۸۸}

سیاست در این جا می‌تواند هم یک سیاست فعال (فعل) و هم منفعل (ترک فعل) باشد. باین حال، یک دولت یا سازمان حتی با عدم اقدام و سکوت آگاهانه و قاصدانه در برابر جنایت می‌تواند مشوق و مروج ارتکاب جرم یا تداوم آن باشد.^{۸۹} دولت ایالات متحده آمریکا با وضع قوانین فراسرزمینی، دیگر کشورها و موجودیت‌ها را نیز ملزم به اعمال این تحریم‌ها می‌نماید. همچنین، اعمال کنندگان به‌خوبی بر این نکته آگاه هستند که هدف مشخص این تحریم‌ها به‌عنوان حمله علیه جمعیت غیرنظامی می‌باشد.

به موجب رویه قضایی دیوان‌های بین‌المللی ویژه، جمعیت غیرنظامی باید هدف اساسی و اولیه حمله باشد نه هدف فرعی آن.^{۹۰} به این دلیل، برای احراز این که آیا حمله علیه جمعیت غیرنظامی اتفاق افتاده یا خیر؟ باید ابزار و شیوه‌های به‌کارگیری در حمله، وضعیت قربانیان و همچنین تعداد قربانیان را در نظر گرفت.^{۹۱} بنابراین، ابزارها و طرق به‌کارگیری در جریان اعمال تحریم‌ها و همچنین وضعیت قربانیان به‌طور واضح بیانگر این است که هرچند ادعا می‌شود هدف اصلی تحریم‌ها جمعیت غیرنظامی نمی‌باشند، اما

86- Ictr, 1998: para 580

87- Icty, 2002: para 98

88- Icty, 1997: para 653

89- Icty, 2000: para 554

90- Ictr, 2000: para 106

91- Icty, 2002: para 91

تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران در راستای پیشبرد سیاست این دولت و فشار حداکثری بر مردم ایران است.

گزارشگر ویژه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد به صراحت تأکید می‌کند که «اقدامات قهری یک‌جانبه» با اصول حقوق بین‌الملل سازگار نیستند، چرا که موجب محرومیت مردم از غذا، دارو، بهداشت و توسعه می‌شوند. بر اساس اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی نیز، هر اقدامی که عمداً موجب رنج شدید یا آسیب جدی به سلامت جسمی یا روانی انسان‌ها شود، می‌تواند مصداق «جنایت علیه بشریت» محسوب گردد. از این منظر، تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا علیه ایران را می‌توان در چهارچوب همین تعریف تحلیل کرد.^{۹۲}

تحریم‌های اقتصادی به اقتصاد کشور لطمه می‌زنند که این امر به نوبه خود بر حقوق همه افراد به‌ویژه فقیرترین و آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه لطمه وارد می‌کند.^{۹۳} تحریم‌های اقتصادی اخیر ایالات متحده آمریکا علیه ایران، میلیون‌ها ایرانی عادی را تحت تأثیر قرار داده است و دسترسی آن‌ها به شغل، خوراک، سلامت و امور پزشکی و درمانی را با مشکل جدی مواجه کرده است (Jazairy, 2019, 295). پس به آسانی می‌توان دید که عملاً هدف اصلی تحریم‌ها جمعیت غیرنظامی شامل بیماران، کودکان و دیگر اقشار آسیب‌پذیر جامعه هستند.

مسئله مهم دیگری که وجود دارد، این است که واضعان و مجریان تحریم‌ها بر مبنای اخبار و اطلاعاتی که این روزها به سهولت در دسترس دارند، درک می‌کنند که قربانی اصلی تحریم‌ها جمعیت غیرنظامی می‌باشند. زمانی که ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۱۸ میلادی، دوباره تحریم‌های اقتصادی را علیه ایران اعمال کرد، وزیر امور خارجه این کشور بیان داشت که بعد از موج جدید تحریم‌ها، ایران برای احیای اقتصاد خود تلاش‌های فراوانی باید انجام دهد (Pilkington & Pompeo, 2018). همین‌طور، کنگره آمریکا طی گزارشی بعد از اعمال تحریم‌های پسابرجامی، از آثار منفی تحریم‌ها در حوزه سلامت و دارو در ایران خبر داد (Kenneth, 2018, 4).

در نتیجه، بسیار روشن است که از نظر مقامات آمریکایی، تأثیر گسترده و تفکیک‌ناپذیر این تحریم‌ها

92- UNHRC, 2022; Rome Statute, 2022

93- UN. A/345/70, 2015 P: 33

بر اقتصاد و جمعیت غیرنظامی ایران عملاً پیامد مورد نظر رژیم تحریم‌ها است.^{۹۴} باین حال، دولت ترامپ ادعای متناقضی را به این صورت بیان می‌کند که قصد ما این نیست که تحریم‌ها به غیرنظامیان آسیب وارد کند (Pilkington&Pompeo,2018).

نتیجه

تحریم‌های اقتصادی یکجانبه ایالات متحده آمریکا از این جهت که صریحاً برخلاف وجدان بشری، ضوابط و مقررات بین‌المللی و حقوق بشری بوده و حقوق بنیادین مردم ایران را نقض می‌نماید نامشروع و غیرقانونی است. در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش حاضر، یافته‌ها حکایت از آن دارند که ابتدا با تحقق مصادیق تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت از یک سو و سپس با احراز عناصر معنوی و زمینه‌ای آن جنایت در اثر تحریم‌های یکجانبه ایالات متحده آمریکا از سوی دیگر بتوان تحریم‌های مذکور را به مثابه جنایت علیه بشریت قلمداد کرد. از آن جایی که حق حیات از قواعد آمره محسوب می‌شود لذا وظیفه هر دولتی است از آن به‌عنوان قاعده تخطی ناپذیر محافظت کند.

آثار جدی و فاجعه‌آمیزی که تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا نسبت به حق حیات، حق سلامت و صنعت هوانوردی و یا حتی بر نیازهای بشردوستانه اعم از دارو، درمان و وسایل پزشکی دارند، موجب افزایش بیماری و در نهایت مرگ و میر تعداد کثیری از افراد می‌شود؛ ثانیاً، تحریم‌های نامشروع پس‌برجامی به پایه‌های اقتصاد ایران آسیب زده و از طرفی تأثیر جدی بر بیماران پروانه‌ای به‌عنوان بخشی از جمعیت ایران داشته و سبب نقض حق بر غذای کافی و حق بر دارو و درمان افراد شده و موجبات تهدید به گرسنگی را به وجود آورده است. بنابراین، تحریم‌های ایالات متحده آمریکا می‌تواند به‌عنوان یکی از مصادیق تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت در قالب نابودسازی تعریف شود. ثالثاً، تحریم‌های اقتصادی نیز به جهت محروم کردن یک جمعیت از حق بر دسترسی به مایحتاج زندگی در صورتی که با یکی از مصادیق مجرمانه در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی همراه شود، می‌تواند در قالب آزار و تعقیب قرار گیرد؛ رابعاً، تحریم‌های اقتصادی در پرتو آثار غیرانسانی که شرایط خاصی را علیه مردم ایران به‌ویژه بیماران تحمیل کرده و سبب رنج شدید و آسیب جدی به بدن آن‌ها به‌ویژه در زمان بیماری کرونا شده

است و برخی حقوق افراد اعم از حق بر سلامت، حق دسترسی بر تجهیزات پزشکی و حق بر آموزش را نقض نموده می‌تواند واجد شرایط لازم برای رسیدن به آستانه رفتارهای غیرانسانی تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت در نظر گرفته شود.

از حیث احراز عناصر معنوی و زمینه‌ای جنایت علیه بشریت نیز مصادیق تشکیل‌دهنده جنایت علیه بشریت به‌عنوان بخشی از یک حمله علیه جمعیت غیرنظامی باید به‌صورت عمدی صورت گیرند. تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه ایران شامل سلسله رفتاری است که موجب محرومیت از حقوق بنیادین ایرانیان می‌گردد. واضعان تحریم به‌خوبی بر این امر آگاه هستند که هدف مشخص این تحریم‌ها به‌عنوان حمله علیه جمعیت غیرنظامی می‌باشد. بنابراین، می‌توان گفت تحریم‌ها به مثابه یک حمله علیه جمعیت غیرنظامی هم گسترده و هم سازمان‌یافته است.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- آل کجفاف، حسین و انصاریان، مجتبی، ۱۳۹۳، تأثیر تحریم‌های یکجانبه و چندجانبه بر ایران از منظر حق بر سلامت شهروندان ایرانی، فصلنامه حقوق پزشکی، شماره ۲۹.
- پورعزیز، مرتضی، ۱۴۰۲، تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران در ترازوی حقوق بین‌الملل کیفری جنایت علیه انسانیت، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل.
- پورعزیز، مرتضی؛ محمدزاده، ساوالان؛ بشیره، صادق، ۱۴۰۰، اقدام نظامی آمریکا علیه سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری.
- حبیبی مجنده، محمد؛ عبدالمالکی، مهدی؛ موسوس انزهایی، زهرا، ۱۳۹۱، تحریم‌های اقتصادی و نقض حق بر آموزش، دوفصلنامه حقوق بشر، شماره ۱۳.

- دیهیم، علیرضا، ۱۳۸۰، **درآمدی بر حقوق کیفری بین‌المللی**، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.

- ذاکر حسین، محمدهادی، ۱۴۰۰، **تعقیب تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان جنایت علیه بشریت، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، شماره ۲.

- زمانی، سیدقاسم و غریب آبادی، کاظم، ۱۳۹۶، تحریم‌ها به مثابه نقض تعهدات بین‌المللی دولت‌ها در زمینه حمایت از حقوق بشر، **فصلنامه حقوق پزشکی**، شماره ۴۰.

- زمانی، سیدقاسم؛ فرحی، حسین؛ شهبازی، آرامش، ۱۳۹۵، تحریم‌های یکجانبه علیه ایران از منظر حقوق بین‌المللی کیفری: جنایت علیه بشریت؟، **فصلنامه پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی**، شماره ۷.

- فیروزمند، لایلا، ۱۳۹۵، **تأثیر تحریم بر سلامت و بهداشت عمومی از منظر حقوق بین‌الملل و ایران**، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

- مطلق، اسماعیل، ۱۳۸۷، **سلامت و عوامل اجتماعی تعیین‌کننده آن**، چاپ دوم، تهران، انتشارات موفق.

- مافی، همایون، ۱۳۸۵، تأملی بر تحریم اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل، **فصلنامه پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی**، شماره ۱.

- موسوی میرکلانی، سیدطه و پورعزیز، مرتضی، ۱۴۰۳، قتل فراقضایی در حقوق بین‌الملل مطالعه موردی؛ اقدام ایالات متحده آمریکا در ترور سردار سلیمانی، **فصلنامه مطالعات حقوق عمومی**، شماره ۱.

- ورله، گرهارد، ۱۳۸۹، جنایات علیه بشریت در حقوق بین‌الملل معاصر، ترجمه امیرساعد وکیل، **مجله حقوقی بین‌المللی**، شماره ۳۹.

لاتین

کتاب

- Ambos, Kai, 2014, *Treatise on International Criminal Law Volume II: The Crimes and Sentencing*, Oxford University Press.
- Carsten, S, 2018, *A Critical Introduction to International Criminal Law*, Cambridge.
- Cryer, Robert, 2014, *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University Press.
- De Wet, Erika, 2004, *The Chapter VII Powers of the United Nations Security Council*,

- Oxford and Portland, Oregon, Hart Publishing.
- Heanen, 2014, *Iris Force & Marriage, The Criminalization of Forced Marriage, Intersentia.*
  - Hebel H. von and David Robinson, 1999, *Crimes within the Jurisdiction of the Court*, in R. S. Lee (ed.) *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute*, Kluwer Law International.
  - ILC, 1966, *Draft Articles on State Responsibility Provisionally adopted by the ILC at its 245th Meeting on 12 July 1966. Yearbook of the ILC.*
  - Katzman, Kenneth, 2018, *Iran Sanctions*, Congressional Research Service.
  - Joseph, Sarah and Castan, Melissa, 2013, *The International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials, and Commentary*, Oxford University Press.
  - Sollner S., 2007, *The Breakthrough of the Right to Food: the Meaning of General Comment No. 12 and the Voluntary Guidelines for the Interpretation of the Human Rights to Food. Max Planck Yearbook of the United Nations Law.*
  - Subedi, Surya, 2021, *Unilateral sanctions in international law*, edited by QC, Oxford, UK; New York, NY : Hart Publishing, an imprint of Bloomsbury Publishing.
  - Rockert, W and Wischel G Fischer, H, Kress C and Loder S.R., 2001, *International and National Prosecution of Crimes under International Law-Current Developments.*

مقاله

- Abdoli, A., 2020, *Iran, sanctions, and the COVID-19 crisis. Journal of Medical Economics, Journal of Medical Economics, Vol. 23.*
- Akande, D, Akhavan, P, Bjorge Eirik., 2021, *Economic Sanctions, International Law, and Crimes against Humanity: Venezuela's ICC Referral. American Journal of International Law, 115 (3).*
- Chesterman, Simon., 2000, *An Altogether Different Order: Defining the Elements of Crimes Against Humanity, Duke Journal of Comparative & International Law.*
- Crawford J., 2000, *Third Report on State Responsibility. ILC Second Session.*
- Davidsson, Elias., 2005, *Economic Oppression as an International Wrong or as Crime Against Humanity, Netherlands Quarterly of Human Rights, 23/2.*
- Esfandiari, M., & Bolhari, J., 2024, *Economic sanctions and their impact on mental health in Iran: A qualitative study. BMC Psychiatry, 24 (1).*
- Gocmez, M., 2019, *An Overview of Other Economic Sanctions Besides Tariffs, Agronomy.*
- Jazairy, Idriss., 2019, *Unilateral Economic Sanctions, International Law and Human Rights, 33 Ethics & International Affairs.*
- Leung, C., 2018, *10 Examples of Trade Embargoes, The Borgen Project.*
- Luban, David., 2004, *A Theory of Crimes Against Humanity, Yale Law Journal 16.*

- Mafi, Homayoun, 2007, The Dilemma of US Economic Sanctions on Iran: An Iranian Perspective, The Iranian Journal of International Affairs, 4.
- Marcus, David., 2003, Famine Crimes in International Law, American Journal of International Law, 2.
- Masters, J., 2019, What are Economic Sanctions? Council on Foreign Relations.
- Otterman, S., 2005, Iraq: Oil for Food Scandal, Council on Foreign Relations.
- Radcliffe, B., 2019, How Economic Sanctions Work, Investopedia.
- Shahabi, S., & Khosravi, A., 2025, Environmental consequences of U.S. sanctions on Iran: A long-term assessment. Journal of Environmental Economics and Management, 127.
- Wynter Federico., 2020, Economic Crimes Against Humanity, Vol. 53, CORNELL INT'L L.J.

اسناد

- Background Briefing on President Trump's Decision to Withdraw from the JCPOA" (special briefing, Washington, D.C., 8 May 2018).
- Convention against Discrimination in Education. 1960.
- Court of The Hague, Cases Numbers 334949/HAZA 09-1192, LJNBL 1862 (3 Feb 2010) ; 200063360/01, LJNBQ4781 (26 April 2011) ; 11/03521, BX8351 (14 December 2012).
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights: General Comment 11 on Plans of Action for Primary Education. Geneva: Twentieth Session; 1999.
- Convention on the Rights of the Child, 1989.
- ECCC, Duch case, Judgement, 26 July 2010, para. 372.
- Elements of Crimes, General Introduction, 2011 para. 9 available at: <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng>.
- Executive Order 12957 of March 15, 1995.
- Executive Order 12959 of May 6, 1995.
- Executive Order 13716 of January 16, 2016.
- Human Rights Watch, Maximum Pressure: US Economic Sanctions Harm Iranians Right to Health, 2019.
- ICJ. Reports, Alleged Violations of the 1955 Treaty of Amity, Economic Relations, and Consular Rights (Islamic Republic of Iran v. United States of America) , Provisional Measures, Order of 3 October 2018, Para 22.
- ICTY, Trial Chamber, Prosecutor vs Zoran Kupreskic et al., Case No. IT-95-16-T, Judgement of 14 January 2000.
- ICC. Kenyatta case, Decision on Defense Request for Conditional Excusal from

Continuous Presence at Trial, 18 October 2013.

- ICTR. Trial Chamber, Prosecutor v. Rutaganda, judgment of 6 December 1999.
- ICTY. prosecutor, v, zejnil, delali, zdravko, mucic, also, known, pavo, hazim, 1998.
- ICTY. (Trial Chamber) , Prosecutor v. Stakic, judgment of 31 July 2003.
- ICTY. Prosecutor v. Kordic and C´ erkez, No. IT-95-14/2-A, 17, 2004.
- ICTR. The Prosecutor v Akayesu (ICTR-96-4-T) Trial Judgment of 2 September 1998.
- ICTY. Prosecutor v. Đorđević, No. IT-05-87/1-A, 2014.
- ICTY. Prosecutor v. Krnojelac, No. IT-97-25-T, 2002.
- Icc, Elements of Crimes, New York, 3-10 September 2002.
- ICTY. (Trial Chamber) , Prosecutor v. Krstic, judgment of 2 August 2001.
- ICTR. (Trial Chamber) , Prosecutor v. Ntakirutimana, judgment of 21 February 2003.
- United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. Fact Sheet no. 34 on the Right to Adequate Food; 2010.
- ILC, Draft Articles on State Responsibility Provisionally Adopted by the Drafting Committee on Second Reading. 2000: A/CN.4/SR.2662.
- ICJ, Iran v. US. (Alleged Violations of the Amity Treaty) Application Instituting Proceedings, 16 July 2018.
- Human Rights Watch, Maximum Pressure: US Economic Sanctions Harm Iranians' Right to Health, 7, 2019.
- Human Rights Watch, US: Ease Sanctions on Iran in COVID-19 Crisis, 6 April 2020.
- ICJ. Iran v. US. (Alleged Violations of the Amity Treaty) Application Instituting Proceedings, 16 July 2018.
- ICC. OTP, Venezuela situation II, Prosecution's Provision of the Supporting Document of the Referral Submitted by the Government of Venezuela, 4 March 2020.
- ICTY. Tadić judgment, The Prosecutor v Tadić (IT-94-1-A) 7 May 1997.
- ICTY. Kordić case, 26 February 2001.
- ICTY, Blaškić case, Judgment, 3 March 2000.
- ICTY, Kupreskic case, Judgment, 14 January 2000.
- ICC. The Prosecutor v Jean-Pierre Bemba, 8 June 2018.
- ICC, Katanga case, Decision on the Confirmation of the Charges, 30 September 2008.
- ICC, Ongwen case, Decision on the Confirmation of Charges, 23 March 2016.
- ICC. Katanga case, Decision on the Confirmation of the Charges, 30 September 2008.
- ICC. Lubanga case, Decision on the Confirmation of Charges, 29 January 2007.
- ICTY. Prosecutor v. Đorđević, No. IT-05-87/1-A, 2014.
- ICC. Prosecutor v. Katanga, No. 01/04-01/07, 2014.
- ICC. Pre-Trial Chamber II, Situation in the Republic of Kenya, No. 01/09-19, 2010.
- ICTR. Prosecutor v Kayishema and Ruzindana, No. 95-1-T, 1999.
- ICTR. The Prosecutor v Akayesu (ICTR-96-4-T) Trial Judgment, 2 September 1998, para

580.

- ICTY. Kunarac case, Appels Judgment, 12 June 2002.
- ICTY. Tadic case, Opinion and Judgment, 7 May 1997.
- ICTY. Kupreskic case, Judgment, 14 January 2000.
- ICTR. Prosecutor v. Tihomir Blaškić, No. IT-95-14-T, 2000.
- ICTY. The Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vukovic (IT-96-23/IT-96-23/1-A) Appeals Judgement of 12 June 2002.
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1965.
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966.
- Kayishema and Ruzindana, Judgement and Sentence, ICTR, Case No. ICTR-95-I-T of 21 May 1999.
- Notice of Department of State Sanctions Actions Pursuant to Executive Order 13846 of August 6, 2018, Reimposing Certain Sanctions With Respect to Iran.
- National Security Presidential Memorandum on Ceasing United States Participation in the Joint Comprehensive Plan of Action and Taking Additional Action To Counter Iran's Malign Influence and Deny Iran All Paths to a Nuclear Weapon May 8, 2018.
- Office of Foreign Assets Control, <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/where-is-ofacs-country-list-what-countries-do-i-need-to-worry-about-in-terms-of-us-sanctions>, 5 nov 2018.
- Pilkington, Ed, Pompeo, Mike Insists US Sanctions Will Not Hurt Iranian People, Guardian, November 4, 2018, www.theguardian.com/world/2018/nov/04/pompeo-trump-ussanctionsoil-iran-iranian-people.
- Statement of the Prosecutor of the International Criminal Court, Mrs Fatou Bensouda, on the referral by Venezuela regarding the situation in its own territory, 17 February 2020.
- The Washington Post (17 November 2018). Fresh sanctions on Iran are already choking off medicine imports, economists say.
- The 'Celebici' Case, ICTY Appeals Chamber, Case No. IT-96-21-A, Judgement of 20 February 2001.
- The Cairo Declaration on Human Rights in Islam (CDHRI) 1990.
- United Nations Human Rights Council. (2022). Negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights: Report of the Special Rapporteur. UN Doc A/HRC/51/33.
- UN. General Assembly, A/70/345, Human Rights and Unilateral Coercive Measures, August 28, 2015.
- Universal Declaration of Human Rights, Art. 3; International Covenant on Civil and Political Rights, art. 6 (1) ; Convention on the Rights of the Child.
- UN. HRI/GEN/1/Rev.1, Human Rights Committee, para. 5 of general comment No. 6 on

art. 6 (Right to life) of the International Covenant on Civil and Political Rights, 1982.

- UN. A/HRC/39/47/Add.1, 3 August 2018.
- Un. Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment No.12 on Right to Adequate Food. E/C.12/1999/5. 1999.
- United States Congress, Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act of 2010. 22 USC 8501 note.
- Universal Declaration of Human Rights, 1948.
- UN. A/70/345, Human rights and unilateral coercive measures, 28 August 2015.
- U.S. Department of State, Background Briefing on President Trump's Decision to Withdraw from the JCPOA" (special briefing, Washington, D.C., 8 May 2018). www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/05/281959.htm.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.25- Autumn 2025

- Exploring the Possibility of Establishing Crimes Against Humanity from the Unilateral US Sanctions Against Iran
Homayoun Mafi, Morteza Pourazai
- Analysis of Blockchain Based Smart Contracts from the Perspective of the United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods
Aria Ebrahimi, Sobhan Tayebi
- Artificial Intelligence and the Criminal Law System: An Analysis of Responsibilities and Implications
Hadi Jamshidi Far, Mehdi Jafarian, Roghayeh Jafarian
- Digital Transformation of Criminal Justice in the Light of Digital Justice: The Synergistic Function of Emerging Technologies
Seyed Alireza Mirkamali, Seyed Mostafa Hosseini Dastjerdi
- The Legal Status of Joint Inventions and the Extent of Ownership and Possession of the Inventors in Them
Saeed Molavi, Narjes Darbani Chelche
- Contractual Obligations in Cross-Border E-Commerce and the Challenges of Their Enforcement in International Arbitration with Emphasis on International Treaties
Ehsaneh Vosoughi Monfared, Mohammad Ali Kefaei Far
- An Analysis of the Involvement of Moral Theories in Criminal Law
Iraj Morvati, Saeid Ahmadi, Negin Bahadori Jahromi
- The Need to Criminalize the Possession of Miners in Iran (Comparative Study)
Mahdi Rajaiean, Shadi Chegini
- The Relationship between Human Dignity and the Goals of Punishments in Criminal Law
Amirhasan Abolhasani, Sattar Fakhraei, Zeinab Ghaderi
- Analyzing the Concept of Right to the Child in Imami Narrations: A Critique of the Concept of Custody in Jurisprudence and Family Law
Hojjatollah Dehghani
- Comprehensive Legal System of the National Iranian Oil Company (NIOC) SAHN; a Strategic Transformation in the Intelligent Legal Governance of Iran's Oil Industry
Sayyed Hojjatollah Alamolhoda, Mohammad Mahdi Asadi
- Basic Principles of Insurance and its Consequences on Intention to Cause Damage
Mohammad Kamali, Mohammadali Jahani, Hamidreza Salimi
- Analysis of the Causes of Delinquency Among Children and Adolescents in Iranian Criminal Law
Sayyed Ahmad Peyrovnaziri, Amirreza Mahmoudi
- Examining the Validity and Admissibility of Modern Communication Tools in the Process of Proving Crime in the Iranian Legal System
Alireza Bagheri Hassanabadi
- Criminal Liability of Notaries Public: Analysis of Legal Challenges and Preventive Solutions in the Iranian Registration System
Ayoub Rahimi
- The Concept of Public Interest in the Light of John Stuart Mill's Utilitarianism and Its Comparison with the Thought of Jeremy Bentham
Ahmadreza Soltanian
- Civil Liability for Robots and Artificial Intelligence: Legal Challenges and Solutions in the Age of New Technologies
Jeyran Ebrahimi
- Supportive Policymaking for Women's Victimization in the Family with an Emphasis on New Developments
Mahbobeh Talebi Rostami
- The Impact of Criminal Psychology on Committing Crimes in Iranian and French Law
Vahid Kioumars
- The Responsibility of States for Human Rights Violations by Private Security Companies on Foreign Missions
Mahdi Gharedaqi, Masoud Sarfarazi Saleh
- A Jurisprudential and Legal Study of the Condition for the Return of the Endowment to the Donor's Property
Habibolah Abdollah Poor, Hamidreza Namavar
- An Analysis of the Environmental Crimes of the United States of America and Israeli Aggression against the Islamic Republic of Iran
Javad Cheraghi
- Legal Analysis of the Role of Real Estate Consultants in Preserving Land Ownership Rights and Its Enforcement Challenges in Iran
Mohammad Ahmadi
- The International Criminal Courts Counteraction to the Spread of ISIS Crime
Javad Dashtian
- The Validity of the New York Convention in Iran's International Commercial Arbitration and the Arbitration Agreement with an Emphasis on the Commercial Concept
Ali Babapour Hamrahloo, Pouya Banihashem
- Ownership and Exploitation of Water in the Iranian Legal System
Ahmad Padidar, Yaser Sayyad Poor
- The Right to be Forgotten and its Effects on Contractual Relationships in Public Blockchains; a Comparative Analysis of Data Privacy in Iranian and European Law
Arefeh Ghasem Zadeh Dehabadi
- An Examination of the Legal Nature of Build-Lease-Transfer (BLT) Contract
Ali Zarei Jalalabadi
- The Role of the Lawyer in Preliminary Investigations in the Criminal Procedure Code
Alireza Deraei
- Identifying and Prioritizing Socio-Political Factors Affecting Begging in Zahedan
Mohammad Kamal Dadras
- Civil Liability of the State for Damages Caused by Delayed Proceedings
Ali Farahi
- The Impact of Government Economic Policies on Contractual Freedom in Private Markets
Radmehr Rahmani Golafshan
- A Historical Review of Criminalization of Armed Forces Crimes
Yasser Shakeri